

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2017

Martin Vilím

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Obrazy těch druhých v českém veřejném prostoru na příkladu uprchlické krize

Martin Vilím

Bakalářská práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martin Vilím**
Osobní číslo: **H14198**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Obrazy těch druhých v českém veřejném prostoru na příkladu uprchlické krize**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Zásady pro vypracování:

Student bude v českém veřejném a zejména mediálním prostoru analyzovat proces vytváření diskurzivních obrazů druhého. Antropologické přístupy bude kombinovat s vybranými metodami mediálních studií.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Eriksen, T. H. 2008. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál.

Foucault, M. 1994. Diskurs, autor, genealogie. Svoboda.

Holubec, S. 2015. Ještě nejsme za vodou: Obrazy druhých a historická paměť v období postkomunistické transformace. Scriptorium.

Kropáček, L. 2002. Islám a Západ: Historická paměť a současná krize. Vyšehrad.

Schmitt, C. 2007. Pojem politična. Oikoymenh.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Tomáš Samek, M.A., Ph.D.

Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdíl, CSc.
děkan

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 15. 3. 2017

Martin Vilím

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Tomáši Samkovi, M.A., Ph.D., že se ujal vedení mé práce, dále za jeho dobré rady a podporu po celý čas, který jsem nad svou prací strávil. V neposlední řadě mu děkuji za skutečnost, že ve mně vzbudil zájem o oblast sociální antropologie, který jsem našel při poslechu jeho splendidních výkladů v rámci několika rozličných předmětů. Jeho přístup ke mně i všem ostatním studentům byl vřelý a lidský, jeho dominantním zájmem bylo vždy ujištění, že studenti předkládanou látku zcela pochopili. Za to vše mu patří můj velký dík!

V poslední řadě bych chtěl poděkovat svým přátelům a zejména rodině, která mi poskytuje takové zázemí, díky kterému se mohu plně věnovat studiu, a bez které by tato práce vznikala s mnohem většími obtížemi.

Anotace

Práce pojednává o analýze procesu vytváření diskurzivních obrazů druhého v českém veřejném a zejména mediálním prostoru za využití antropologických přístupů kombinovaných s vybranými metodami mediálních studií. Autor se zaměřuje zejména na fenomén veřejného diskurzu, který zasazuje do přímé spojitosti s tématem uprchlické krize. Výzkum spočívá ve snaze analyzovat jednak české mediální prostředí a jednak jednotlivé motivace subjektů participujících k uprchlické krizi.

Klíčová slova

mediální diskurz, mediální krize, mediální obraz, migrační krize, uprchlická krize, veřejný prostor

Title

Images of the others in Czech public space; the case of migration crisis

Annotation

This thesis deals with the analysis of the discursive process of creating images of the other in the Czech public and especially the media space while using anthropological approaches combined with selected methods of media studies. The author focuses on the phenomenon of public discourse, which he associates with the theme of refugee crisis. The research consists in analyzing both Czech media space and individual motivation of subjects involved in refugee crisis.

Key words

media discourse, media crisis, media image, migration crisis, refugee crisis, public space

Obsah

Úvod.....	10
1 Metodologie.....	11
1.1 Sémiotická analýza	12
1.2 Narativní analýza	15
1.3 Analýza diskurzu	16
2 Islám a migrace v očích české veřejnosti	18
2.1 Atentátníci.....	27
3 Mediální pokrytí uprchlické krize	38
3.1 Manipulace ze strany sdělovacích prostředků	39
3.2 Televizní zpravodajství jako paradox	41
3.3 Mediální diskurz	43
4 Proces politizace a hledání identit	49
5 Závěr.....	54
6 Zdroje.....	56

Úvod

Motivací pro volbu tématu mé bakalářské práce byly zejména skutečnosti, které ovlivňují nebo mohou ovlivňovat to, jaký názor si utváříme na médiu aktuálně probíraná témata. Zda si takový názor skutečně tvoříme sami, nebo zda se pouze domníváme, že tomu tak je, přičemž ve skutečnosti pouze přejímáme názor někoho jiného, který posléze za vlastní považujeme. A zda se názor, který je obecně takto veřejností přijímaný a přejímaný, dá považovat za někým záměrně konstruovaný, navíc živící veřejně podporovaný diskurz. Zajímá mne, co může vést člověka k tomu, aby i přes své tušení možné existence procesu záměn mýtů za fakta – zůstal i nadále součástí tohoto procesu tím, že bude nadále šířitelem zpráv uniformního či podobného rázu a zároveň tak i nositelem právě existujícího veřejného diskurzu. Pokud se týká vytváření relativního obrazu druhého (nejen mediálního), zejména negativního, na příkladu uprchlické krize, z jakých důvodů se tak může dít? Z důvodu obvyčejné potřeby vymezení se vůči druhému? Z důvodů náboženských, historických či zcela jiných?

Neméně mě také zajímá, zda takový relativní obraz může dlouhodobě v očích široké veřejnosti přetrvávat i v případě, že by byl kompletně či částečně konstruován na zcela lichých, tedy neověřených či nepravdivých informacích. Na základě těchto skutečností jsem pro svoji práci stanovil výzkumnou otázku, která zní: Jakým způsobem je v českém mediálním prostoru zobrazován islám a muslimové, uprchlická krize a propojování islámu s terorismem? Ať už je fenomén stále častějšího propojování těchto označení jakkoliv fiktivní či reálný (zejména u propojování islámu s terorismem), v celé své práci se nad ním zamyslím a pokusím se vyzdvihnout zejména aspekty, které celý tento fenomén mohou spoluutvářet.

1 Metodologie

Jako výzkumný terén jsem si vybral český mediální a veřejný prostor. Práce spočívala ve sběru tištěných periodik denního tisku (bulvár, „seriózní“ tisk), dále (a to zejména) internetových článků objevujících se na informačních a zpravodajských webech a portálech – většinou právě internetových verzích tištěných periodik. Výhodu elektronických verzí zpráv shledávám hlavně v efektivnější archivaci a rychlosti vyhledávání v ní. Navíc jsou to právě internetové texty, které jsou v dnešní době sdíleny a posléze diskutovány na sociálních sítích a tím napomáhají vytváření společenských postojů k různým tématům včetně toho, které je předmětem mého výzkumu. Objektem mého zájmu jsou taktéž blogy jednotlivých autorů a komentátorů, vyjadřujících se k problematice migrační krize, která masově započala v roce 2015. Pokusím se o analýzu procesů vytváření diskurzivních obrazů druhého, kdy budu kombinovat zejména antropologické přístupy s vybranými metodami mediálních studií, jako jsou sémiotická a narativní analýza a analýza diskurzu, které si případně lehce přizpůsobím svým potřebám. Má pozice v terénu je pozicí běžného konzumenta médií v České republice, ovšem informovanějšího studiem příslušné analytické literatury. Sleduji a dokumentuji určitý počet mediálních publikací, případně v nich mnou rozpoznaných možných obecných mýtů týkajících se uprchlické krize. Terénní výzkum opírám o kvalitativní metody, zejména studium dokumentů, tedy o metody snažící se porozumět dané problematice a zaměřující se převážně na neměřitelné jevy.

Původním předmětem mého zájmu bylo téma, které by pojednávalo o kořenech náboženské intolerance jako takové. Následně mne zajímalo, jaké mohou být kořeny a důvody náboženské radikalizace tak, jak se s nimi setkáváme v dnešní době. Z této idey jsem vycházel a pokusil se ji následně přetransformovat tak, aby lépe odpovídala podmínkám

mediální sféry, v rámci které jsem se rozhodl operovat a kde bych nadále kladl důraz právě na důvody vedoucí k vytváření relativních obrazů druhých. Sociálně-vědní teorie, na kterých hodlám stavět, se zabývají zejména mediálním diskurzem, inspiraci budu dále čerpat z politicky a mediálně orientované literatury nebo literatury pojednávající o vztahu univerzalizmu a partikularismu. Součástí mého výchozího literárního spektra jsou také díla zabývající se střetem civilizací či díla referující o klasickém vztahu vycházejícího z konceptu Východu a Západu.

1.1 Sémiotická analýza

Pro výzkum obsahových významů v textech a článcích, kterými se budu zabírat, jsem se rozhodl využít sémiotické analýzy, která představuje typ kvalitativní analýzy a pro výzkum mediálních sdělení jsem ji shledal jako nejvíce vyhovující. A to především proto, že mi umožní text prozkoumat ve více rovinách označování. „Je využitelná nejen pro zkoumání lingvistických sdělení, ale i sdělení vizuálních a auditivních“ (Trampota, Vojtěchovská 2010: 117). Potažmo může posloužit jako nástroj pro rozeznání dlouhodobých mýtů v názorovém spektru daného mediálního prostředí. Sémiotická analýza „[...] analyzuje prvky, ze kterých je sdělení (noviny, rozhlas, TV) složeno, a pomáhá odpovědět, jaký význam mohou mít tyto prvky nejen na úrovni jejich explicitního, zjevného zpracování, ale zejména na skryté rovině symbolické“ (Trampota, Vojtěchovská 2010: 118). To znamená, že každý autor zprávy může své sdělení tendenčně formovat a strukturovat tak, jak uzná momentálně za vhodné. Volbou slovních spojení, ať už ustálených či nikoli, je schopen navozovat u čtenáře dojem, který chce, aby u druhých jeho sdělení navodilo – zvláště pokud se jedná o autora zkušeného. Zejména implicitní významy, které mohou některé pojmy nést a které zároveň jsme s to rozeznat a vnímat, se dají považovat za takzvané „čtení mezi řádky“. V takovémto

„meziřádkovém“ čtení se dá mnohokrát – teprve – rozeznat hlavní pointa či myšlenka textu, pokud ji autor takto chytře „ukryje“. „Implicitní, tj. méně reflektované prvky a procesy obsažené v mluvní situaci [...] ji spoluustavují jako jistý sociokulturní prostor, který výpovědní událost zasazuje do významového rámce (ideologického pole), jehož si aktéři v danou chvíli patrně nejsou vědomi v plném rozsahu“ (Samek 2016: 89).

Je třeba mít na paměti, že nejvíce nemusíme být jako čtenáři manipulováni tam, kde autor pouze něco „ukryje“, ale tam, kde si ani autor sám není vědom, že je ovlivněn diskurzem, jež mechanicky opakuje. Tedy tam, kde jazyk myslí za autora i čtenáře současně – a jeden ani druhý to netuší. Záměrná manipulace je jen špička ledovce, jeho zbytek je manipulace nezáměrná, nevědomá, daná dobovým způsobem vyjadřování. Jak uvádí Trampota s Vojtěchovskou v knize „Metody výzkumu médií“, sémiotická analýza vychází z premisy, že samotná výměna znaků je základem veškeré komunikace. Každý znak má totiž podobu označujícího i označovaného, přičemž první představuje samotnou fyzickou podobu slova (např. slovo kalamita), zatímco druhý zpodobňuje mentální koncept (zde rozumíme jakousi „ničivou událost“) (Trampota, Vojtěchovská 2010:118).

„Právě tento mentální koncept spojuje znak s reálným světem“ (Trampota, Vojtěchovská 2010:118). Jinými slovy – to, jaká slova autor sdělení volí, má samo sebou za následek způsob výkladu sdělení čtenářem. Znaky nadále koexistují ve dvou rovinách označování: denotativní (jednoznačné, doslovné) a konotativní (významově asociativní, druhotné). Denotativní úroveň je zároveň jakýmsi předstupněm pro úroveň konotativní (v takovém případě vybavíme-li si obrázek sportovce se zdviženýma rukama – konotativním vyrozuměním mohou být vítězství, úspěch nebo sláva). To, jak vyobrazení chápeme, potom vychází z ustálených a sdílených společenských konvencí. Švýcarský strukturalista Ferdinand

de Saussure má značný díl zásluh na rozvoji sémiotické analýzy, stejně tak americký filozof Charles S. Peirce, který „[...] definoval tři typy znaků, a to podle jeho vztahu k objektu, který reprezentuje. Znak lze nazvat ikónem (vztah znaku a jeho objektu je dán podobností), indexem (mezi znakiem a objektem existuje příčinná souvislost) nebo symbolem (spojení znaku a objektu je konvenční)“ (Trampota Vojtěchovská 2010: 119).

Výhodu sémiotické analýzy spatřuji v tom, že pro důkladné vyložení textu je nutné brát ohledy i na společenské, kulturní a historické zvyklosti a tradice komunity, která je producentem i konzumentem těchto zpráv. Často jsme v reálném životě svědky toho, jak myšlenky či vyjádření, ať už nějakého sportovce či politika, překládané do jiného jazyka, mohou být vyloženy špatně anebo nevyzní jednoduše tak, jak je aktér zamýšlel. Z toho pak mohou vznikat nedorozumění, která pramení buď ze špatného překladu tlumočnicka, anebo prostě proto, že jistá slova (i když doslovně přeložená), jsou zkrátka v jiných zemích a jazycích zároveň nositelem jiných konvenčně zažitých významů a výkladů. Pokud se týká výběru slov pro mediální sdělení, rozeznáváme v rámci této analýzy ještě takzvané paradigmatické a syntagmatické uspořádání. V rámci paradigmatického uspořádání je každé označující slovo součástí většího souboru označujících slov, a výběrem jednoho z nich zároveň vylučujeme ostatní (zůstaneme-li u příkladu sportovce - pokud chce autor čtenáře informovat o tom, že sportovcův pokus o dosažení na olympijskou medaili skončil nezdarem, volí slova jako neúspěch, selhání, nezdar nebo krach). Oproti tomu syntagmatické uspořádání se zabývá sekvencí jednotlivých prvků, tedy tím, jak jsou prvky (textové i grafické v obrazu) uspořádány, což ovlivňuje celkový význam sdělení.

V poslední úrovni, o které bych se rád zmínil, máme možnost sledovat také metaforická a metonymická spojení. „Metafora je sdělení, které pracuje s nahrazováním

znaků jinými znaky z odlišné smyslové oblasti na základě podobnosti (smutné oči automobilu, tančící dům)...výsledkem je ustavení zdánlivé pravdivosti a platnosti sdělení. Metonymická sdělení naproti tomu spočívají v přenosu znaků na základě souvislosti, nikoli podobnosti“ (Trampota, Vojtěchovská 2010:122). Asi nejběžnějším typem metonymie je potom synekdocha, při které dochází k záměně nějakého celku a jeho části (například Paříž místo Francie). Objevuje se při referování o jednotlivcích, kteří pak svým vystupováním mnohdy slouží široké veřejnosti k tomu, aby si mylně formovala představu o celých skupinách, ke kterým jednotlivci nějakým způsobem náleží. Příkladem budiž učitelé, studenti, anebo právě muslimové, židé apod. Právě takto se můžeme postupně dostat k zaměňování a prisuzování vlastností veškerých teroristů a fundamentalistických radikálů či islamistů právě (všem) muslimům, což shledávám jako největší problém při řešení přijímání uprchlíků (u obyvatel země, která zajišťuje azyl; u obyvatel, kteří jsou z různých důvodů vystrašení).

1.2 Narativní analýza

Narativní analýza se zabývá tím, jakým způsobem nám jsou médií podávány příběhy. Zaměřuje se na formu a strukturu vyprávění, pozici a subjektivitu samotného vypravěče atp. „Může vnímat mediální sdělení jako aktualizovanou podobu archetypálních příběhů/mýtů udržujících základní hodnoty dané kultury“ (Trampota, Vojtěchovská 2010: 141). Některé žánry (zpravodajství) předpokládají neutrálního vypravěče, který si drží určitý odstup od samotného dění, jiné zase (komentáře, reportáže) počítají s aktivnějším podílením se vypravěče, to vše s poněkud větší subjektivitou sdělení. „Při zkoumání narace bychom měli sledovat, jaké znaky jsou použity a jaký význam mají přenášet“ (Trampota, Vojtěchovská 2010:145). Z hlediska přístupu lze opět rozlišovat jednak syntagmatický přístup, který se

zaměřuje na vzájemnou návaznost prvků příběhu, a jednak paradigmatický přístup, který si všímá, jak jednotlivé prvky přispívají k vývoji příběhu samy o sobě.

Příkladem narativního výzkumu z praxe v českém prostředí je výzkum Končelíka a Trampoty z roku 2004 (Končelík, Trampota 2004). Ti se zaměřili na srovnávání narativních forem hlavních zpravodajských relací tří českých celoplošných televizí, jimiž byly Česká televize, Nova a Prima. Tento přístup jim umožnil zjistit, jaké formy narací (v kategoriích jako: státní správa, zločin a soud, společnost, armáda atd.) se nejčastěji objevují v českém televizním zpravodajství. Podle dostupných dat poté vytvořili tzv. mýtograf, který zahrnoval procentuální vyjádření četnosti výskytu témat, náležících do jednotlivých kategorií.

1.3 Analýza diskurzu

Analýza diskurzu se zaměřuje spíše na soubory textů nežli na jednotlivé texty. Všímá si vztahu sociálního prostředí a mediálních sdělení, která prostředí produkuje. „Diskurz v širším pojetí zahrnuje nejen sdělení (text), ale i mluvčího (autora), adresáta sdělení, a bezprostřední nebo i rozsáhlejší situační kontext; bývá definován jako integrovaný celek textu a kontextu“ (Maříková et al. 1996: 213). Jednoduše způsob, jakým o nějakém tématu aktuálně jako společnost pojednáváme anebo zda o něm mlčíme, je odrazem přístupu celé společnosti k (ne)nastolenému tématu. Fowler dodává: „Diskurz poskytuje řadu sad možných výroků o dané oblasti a uspořádává a dává strukturu způsobu, jakým se o určitém tématu, objektu nebo procesu mluví“ (Fowler 1991: 42). V rámci Bellovy metody analýzy diskurzu (Bell, Garrett 1996) se s texty pracuje tak, že se postupně analyzují kategorie jako: co, kdo, kde a kdy. Tyto jsou množinami pro řadu dalších dílčích kategorií, které obsahují např.: titulek, aktéra zprávy, místo, čas atd. Po dosažení do všech předem zvolených kategorií je možné postupně

zjišťovat, zda jsou jednotlivé příběhy vyprávěny chronologicky, epizodně, anebo zda se vzájemně prolínají; zda jsou příčinné souvislosti s důsledkem v rámci událostí zjevné anebo nikoli atd. To vše záleží na tom, jaké kategorie si předem zvolíme a chceme zkoumat.

Rád bych se zmínil o jednom příkladu z praxe, který provedli Izadi a Saghaye-Biria (Izadi, Saghaye-Biria 2007). Ti analyzovali několik amerických deníků, konkrétně editorially zabývající se tématem íránského jaderného programu v rozmezí let 1984-2004. Pro práci využili koncept orientalismu jakožto dichotomizujícího prvku, ideologicky dělícího svět na protipól Západ versus Orient, neboli My versus Oni. „U analýzy výběru lexika se autoři zaměřili na to, jaká slova jsou vybírána k pojmenování událostí, aktérů a politiky ve vztahu k tématu. Jedním z celkových závěrů byl odhalený trend editorialů amerických deníků vykreslovat „protistranu“ jako svět nedůvěry a hrozby“ (Trampota, Vojtěchovská 2010: 179-180).

2 Islám a migrace v očích české veřejnosti

Sledujeme-li české veřejné diskurzy, pak je zřejmé, že rada, kterou bychom mohli dát jakékoli skupině migrantů, nově se přistěhovavších do Česka, by mohla znít asi takto: „Pokud jste muslimové, raději se tím nechlubte“ (Hruška 2015: 3). Tuto radu můžeme považovat za částečně politicky nekorektní, o to více upřímnou však může být. „Slovo uprchlík si totiž nejvíce Čechů spojuje se strachem. A mezi nejrůznějšími obavami jasně dominuje strach z rozšíření islámu“ (Hruška 2015: 3). Tyto a mnoho dalších závěrů se dají vyčíst z průzkumu agentury STEM, který proběhl mezi širokou škálou 925 respondentů, a který byl uveřejněn v Lidových novinách v listopadu 2015. Na základě průzkumu se dá říci, že obavy prostupují společností napříč věkovým spektrem. „Zatímco strach z migrantů úměrně klesá s každým dalším vysvědčením či diplomem v kapse, úzkost spojená s islámem zůstává téměř neměnná“ (Hruška 2015: 3). Jan Hartl, ředitel agentury STEM, je názoru, že „jde o iracionální a emotivně zakotvený strach, který navíc nelze rozdělit na prvočinitele, jeho příčiny je nutné hledat v postoji novinářů a drtivé většiny politiků. Je to důsledkem lehkovážné a neopatrné kampaně, kterou tu politici za účasti médií připustili“ (Hartl 2015a: 3).

Uvádím rozhovor s významným francouzským sociologem Michelelem Wieviorkou v internetovém Deníku Referendum z března 2016, mimo jiné i na téma strachu z islámu. „Neustálým podezíráním možná zvýšíme počet těch, kteří se budou radikalizovat. Ale tam ještě nejsme. Měli bychom se přestat tak strašně bát, když slyšíme slovo islám. Říkat, že islám rovná se terorismus je nesmysl. Ano, teroristé se zaštiťují islámem, jedná se ale o jednotlivce. Řekněme, že je ve Francii tisíc teroristů, ve skutečnosti to bude nižší počet. A že tam jsou řekněme jen tři miliony muslimů. Takže tisíc na tři miliony, to je jeden ze tří tisíc. Nemůžeme říct, že těch dva tisíce devět set devadesát devět dalších neexistuje. Oni totiž existují. Je tedy

třeba se uklidnit“ (Wieviorka 2016). Stereotypizace usnadňuje orientaci ve sférách, o kterých toho moc nevíme. Máme-li informace o dílčím celku, automaticky tyto informace převedeme i na zbytek celku – a tak si vytváříme informace o celku jako takovém. Takové vytváření představ však bývá samozřejmě nepřesné – tím více nepřesné, z čím méně informačních zkušeností vycházíme. „Pak jsou tady obavy, že mezi imigranty jsou teroristé. To je taky hloupost. Teroristé přeci nepotřebují migrační vlnu k tomu, aby se dostali do Evropy. Mají prostředky na to, aby si zaplatili letadlo. Tím neříkám, že mezi příchozími nemohou být teroristé – ano, dva nebo tři byli, ale není to cesta, na kterou by byli odkázáni. Špatně uvažujeme. Máme problémy a místo toho, abychom o nich v klidu diskutovali, vytváříme si představy ovlivněné čistě strachem“ (Wieviorka 2016).

Diskuze možná chybí, ale možná také ne. Pořady jako Hyde Park na ČT24 a jemu podobné občas nabídnou diskuzi redaktora s někým, kdo se islámem či migrací dlouhodobě zabývá, ale po většinu času vidáme v diskuzních pořadech všeho druhu (Otázky Václava Moravce, Máte slovo s M. Jílkovou apod.) zejména politiky, kteří nejen že mohou mít problém udržet si nadhled nad situací a následně mohou mít tendence prosazovat své zájmy, své jméno, svoji partaj (jak už to tak v politice bývá), ale také většinou podobné diskuze více politiků končí v nepřehledných hádkách a obviňování z toho, co všechno kde kdo udělal špatně. Takových diskuzí vidíme v televizích naopak hodně. Tyto diskuze tvoří určitý „mainstream“, který je diváky právě povětšinou reflektován, nemluvě o televizních zpravodajstvích, ke kterým se dostaneme později. Aby se běžný občan dozvěděl o problematice skutečně relevantní informace, musí aktivně hledat sám do sebe, neměl by se spoléhat pouze na to, co mu kdo kde předhodí, ale takových případů je málo. Lidé zkrátka

v drtivé většině konzumují informace, které jsou do nich „vtloukány“ prostřednictvím médií, je to zcela logické.

Na problematiku živeného strachu ze strany novinářů nahlíží v dalším rozhovoru pro Lidové noviny z listopadu 2015 Ondřej Beránek, arabista a ředitel Orientálního ústavu Akademie věd, když říká: „Násilí, které vidíme v médiích, je jen okrajovým fenoménem islámu, ale je stále zdůrazňováno“ (Beránek 2015: 3). Podle Beránka by pomohlo, kdyby více lidí mělo nějakou zkušenost s běžnými muslimy z každodenního života, „[...] a kdyby někteří politici přestali téma násilí a islámu zneužívat“ (Beránek 2015: 3). Stále častěji se můžeme setkávat s názory, že uprchlíci dramaticky zvyšují kriminalitu. Řekněme, že během roku 2015 přišlo do Evropy na milion migrantů – bude s podivem, když mezi nimi budou i zločinci? Není možné, že mezi milionem Britů, Rusů nebo Čechů budou zločinci také? Horlivé upozorňování na takovou kriminalitu se může pohledem z této perspektivy zdát alespoň mírně úsměvným. Obecně i z hlediska, kdy si představíme chudého imigranta marně shánějícího zaměstnání (či kohokoliv jiného v podobné situaci), tak riziko, že se uchýlí k nějaké kriminalitě typu krádeže a podobně samozřejmě vzrůstá. Problematiku podobným způsobem uchopuje článek z elektronické verze časopisu Respekt z března 2016 (Bouška 2016).

„Zajímavé je také podívat se na čísla z Británie. Z 650 000 Poláků žijících v Británii je za mřížemi cca 1,5 promile a ze 400 tisíc Irů je ve vězení 1,9 promile. Rumuni jsou dokonce na 5 promile. Oproti tomu Pákistánců jsou zavřených 1,2 promile, Indů 0,6 promile. Co z toho vyplývá? Nic, samozřejmě, záleží na sociálním kontextu a řadě dalších okolností. Kdyby však člověk chtěl pracovat se statistikami stejným způsobem jako čeští docenti islamofobie, mohl by snadno vyvozovat dalekosáhlé důsledky o ničivém vlivu katolických imigrantů z Evropy oproti slušným Asiatům“ (Bouška 2016). Autor ve svém článku celkově smýšlí poněkud

podrážděně, naráží zejména na Martina Konvičku, kterého označuje jako „docenta islamofobie“. Martin Konvička je protiislámský politický aktivista a zřejmě také nejznámější představitel iniciativy „Islám v České republice nechceme“, také je předsedou tzv. Bloku proti islámu, který je z předešlé iniciativy odvozen. „Dojem o strašlivé kriminalitě imigrantů vytváří především média zdůrazňováním každého přečinu způsobeného cizinci. Co na tom, že v Německu se loni odehrálo přes 1 200 útoků na uprchlické ubytovny včetně stovky více či méně úspěšných snah o jejich zapálení? Jakýkoli podobný čin ze strany přistěhovalců se dočká nesrovnatelně vyšší mediální odezvy. Stačí srovnat dalekosáhlé debaty o silvestrovských sexuálních napadeních v Kolíně [...]“ (Bouška 2016). Sexuálně motivovaným kolínským atakem se budeme zabývat v pozdější kapitole.

Drtivá většina lidí v mém okolí skutečně nikdy s žádným muslimem do reflektovaného kontaktu nepřišla, a pokud se nepletu, stejně tak ani já sám. Určitě ne do kontaktu takové povahy, kdy bych měl možnost s někým takovým vést delší dialog o pocitech, potřebách a praktikách, které ho drží a naplňují uvnitř jeho víry. Většinou k takovému kontaktu snáze dojde u někoho, kdo jednoduše za takovou možností setkání vycestuje do zahraničí, anebo muslimy aktivně vyhledá přímo u nás. Ovšem s takovou motivací se většinou pojí (když ne pouze silná zvědavost) i studijní záměr (samozřejmě ne vždy a nutně, například u stoupence nacistické ideologie bude jeho záměr pro takový kontakt zcela jistě jiný). Lidé, kteří aktivně vyhledávají muslimy, často právě muslimy nebo islám studují. Dá se proto říci, že kontakt s nimi si zprostředkovávají ti, kteří už předem mají dostatek médií mnohdy nezakreslených a uměle nekonstruovaných informací (nemusí tomu tak být vždy), a o islámu již sami hodně vědí.

Nejen samotný islám, který politizuje v českém prostředí zejména hnutí „Islám v ČR nechceme“, ale i samotný strach z uprchlíků je politicky uchopen. Strach se „[...] soustřeďuje do široce pojatého levého středu, kam se zařazuje nejpočetnější masa potenciálních voličů; ta není příliš názorově vyhraněná a může být snadněji ovlivněna“ (Hruška 2015: 3), konstatuje studie STEM. Avšak pokud jde přímo o ovlivňování obyvatel zdejšími politiky, nemusí nutně tato snaha padnout plně na úrodnou půdu. Z výzkumu totiž nadále vyplývá, že „téměř 60 % dotázaných vládní politice ve věci uprchlíků nerozumí, jen pro každého jedenáctého jsou názory vlády plně srozumitelné“ (Hruška 2015: 3). „My jsme došli k závěru, že tu máme širokou, emocemi živenou paletu různých obav a strachů, kdy samotní migranti nejsou tím prvotním hybatelem. Prvotním hybatelem je otázka terorismu a islámského fundamentalismu. Pokud by vláda nějak chtěla uprchlický problém objasnit, měla by začít právě tady“ (Hartl 2015b: 11). Zde by mohlo jít opravdu o nejvíce alarmující problém v otázce společného soužití „vystrašených“ občanů České republiky a migrantů. Pokud tomu tak skutečně ve velké míře je, pak lidé, kteří o islámu nevědí skoro nic, zřejmě logicky nemohou být schopni rozeznávat mezi islámem jako náboženstvím, islamismem jako projevem fundamentalistických radikálů a terorismem jako takovým. Pak se okamžitě dostaneme do situace, že mnoho lidí mezi těmito druhy ideologického pojetí udělá rovnítko, a tím by to pro mě mohlo končit. V takovém případě bychom mohli shledat obecnou osvětu jako něco potřebného – něco, co by bylo naprosto opodstatněné a žádoucí, tím spíše, kdyby tuto osvětu bylo možné provést masově. Sociolog Hartl dodává: „Jde také o formát sdělení – média hledají jednoduché aspekty. Vezměte si jen obrázky nekontrolovaných davů běženců, kteří se valí přes hranice. Vypadá to, že se děje něco hrozného, často je k tomu i nějaká hudební znělka. Je to emotivní. Na racionální, kognitivní stránku věci se rezignuje, protože ta je složitá a nikomu ji nezprostředkujete“ (Hartl 2015b: 11).

Generálně se dá vztáhnout na nové, neprozkoumané věci, jedno pravidlo: „Obecně platí, že je-li něco nové, neprobádané, pak je člověk schopen hodnotit jen na základě útržkovitého nebo zprostředkovaného poznání. Ve své nejistotě se připodobňuje tomu, co říkají druzí, bere si příklady z okolí, spoléhá se na autority – i ty politické“ (Hartl 2015b: 11). Zde by tedy mohl být právě kámen úrazu, s ohledem na to, jak vystupuje na veřejnosti autorita nejvyšší, prezident Miloš Zeman, který se nechal pro Blesk.cz v srpnu roku 2015 na téma uprchlíků slyšet následovně (citaci uvedl server HlidaciPes.org): „První věta zní: Nikdo vás sem nezval. Druhá věta: Když už tady jste, tak musíte respektovat naše pravidla, stejně jako my respektujeme pravidla, když přijedeme do vaší země. Třetí věta: Když se vám to nelíbí, běžte pryč“ (Zeman 2015). Ovšem když se zamyslíme nad celým kontextem tohoto výroku, je tu rozpoznatelný i apel na respektování pravidel a dodržování veřejného pořádku, což jsou zásady, kterých se musí držet každý občan České republiky. Dovolím si totiž položit řečnickou otázku: Komu by nevadilo, kdyby měla skupina cizinců způsobovat veřejné nepokoje v zemi či místě, kde dotyčný žije spořádaným sociálním životem? V tomto ohledu se mi tedy požadavek pana prezidenta ještě nijak neoprávněný nezdá. Nicméně výrok následující, který pronesl na mezinárodní konferenci „Evropa sjednocená a svobodná“ v červnu 2011, již jako poměrně problematický shledávám: „Nevěřím, že jsou umírnění muslimové a radikální muslimové. Stejně jako nevěřím, že jsou jen umírnění a radikální komunisté. Jsou jen muslimové a komunisté“ (Zeman 2015). Zde se totiž dostáváme do sféry čiré stereotypizace, které by bylo záhodno se vyhnout. Citace pana prezidenta pro Reflex ze srpna 2011 (citaci uvedl server HlidaciPes.org): „Netvrdím, že všichni muslimové jsou teroristé, tvrdím, že všichni teroristé jsou muslimové“ (Zeman 2015). Nyní se vlastně dozvídáme, že terorista rovná se muslim – jinými slovy: například křesťan, žid, jakýkoli

bezvěrec či nacista teroristy býti nemohou, ale být ve společnosti muslima znamená automaticky kalkulovat s rizikem teroristického útoku.

Toto určitě nejsou úvahy, které uklidní nejistou českou společnost, a naváží-li myšlenkou Jana Hartla, pak tu máme co dočinění s procesem jakéhosi přejímání poněkud nešťastných názorů. „Lidé, kteří by nic takového možná nahlas neřekli, to najednou berou jako svůj názor, to už není nějaká okamžitá emoce“ (Hartl 2015b: 11). Pokračuji myšlenkou redaktora Respektu Josefa Boušky: „Primitivní bonmoty typu „ne každý muslim je terorista, ale každý terorista je muslim“ nemají s realitou nic společného. Každý Evropan mezi 20 a 50 lety vyrůstal v éře, kdy drtivou většinu teroristických útoků na starém kontinentu prováděli praktikující katolíci a ultralevicoví fanatici. V současnosti je k odůvodnění násilí častěji zneužíván islám než křesťanství, ale hrůzný útok v Paříži by nám neměl dát zapomenout na tisíce obětí, které mají na svědomí Irové a Baskové, stejně jako na 8 000 vyvražděných bosenských muslimů srbskými křesťany“ (Bouška 2016). Pro srovnání uvedu, jakým způsobem komentoval automatické spojování islámu s násilím papež František, jak referovaly Hospodářské noviny v srpnu 2016. Ten vyzval veřejnost, aby si uvědomila, že i katolíci páchali a páchají trestnou činnost. „Podle papeže je v každé náboženské skupině malá skupina fundamentalistů. Ne všichni muslimové jsou násilníci, stejně tak jako nejsou násilníci všichni katolíci“ (Hospodářské Noviny 2016: 7). Papež svým prohlášením reagoval na vraždu katolického kněze během jedné ze mší ve Francii, k činu se přihlásila organizace Islámský stát. Ačkoli reakce papeže byla okamžitá, obsahovala nadhled a racionalitu, kterou bychom od člověka s takovým významem a v takové funkci očekávali.

Se zajímavým názorem ohledně výroků a vystupování prezidenta Zemana na veřejnosti přišel novinář a komentátor Hospodářských novin Petr Honzejek, a to ve svém

komentáři otisknutém v srpnu 2016, kde označil prezidenta Zemana jako „manažera strachu“.

„Osvědčeným zdrojem moci je vyvolávání strachu. [...] Výhodnější a trvale udržitelnější je vyvolávání strachu prostřednictvím inscenace ohrožení zvnějšku. Vystrašení lidé se pak k moci přimykají dobrovolně, netušíce, že ve skutečnosti panáčkují podle promyšleného scénáře, z něhož neprofitují oni, ale mocenský režisér“ (Honzejek 2016: 9). Prezident Zeman dokonce varoval před islamistickým útokem v Česku, přičemž v historii se žádný takový u nás nestal, neopomněl ani vyzvat lid k tomu, aby se neváhal ozbrojit: „Opravdu si myslím, že by se občané měli ozbrojovat proti teroristům. A poctivě přiznávám, že jsem změnil svůj názor, protože dříve jsem byl proti držení příliš velkého počtu zbraní. Po těch útocích už si to nemyslím“ (Zeman 2016: 9). Prezident se ve změně svého stanoviska odvolával na útoky, ovšem útoky ve Francii, avšak vyzývá ke stavu ozbrojené ostražitosti v dosud nikdy teroristicky neatakované České republice, kde je pravděpodobnost takového ohrožení islamisty velice blízká nule. Zeman měl dokonce podle Honzejka ještě poznamenat, že „zdrojem terorismu je migrace, tudíž bychom měli také zadržovat hranice“ (Honzejek 2016: 9). Takové tvrzení je podle mě velice liché a zároveň smutné, že ho vysloví vzdělaný člověk s takovým postavením.

Přímá spojitost mezi současnou migrací a terorismem přitom neexistuje, nehledě na to, že většinu těchto útoků provedli radikalizovaní muslimové již druhé nebo třetí generace usazené v zemi jako je Francie, ať už se jednalo původem o Tunisany, Maročany nebo Syřany. Zeman prý „[...] mluví jen o hrozbě muslimských migrantů, kteří se u nás prakticky nevyskytují, a pokud, tak nikdy nic závažného neprovedli. Pro prezidenta to ale nic neznamená, protože potřebuje NEPŘÍTELE, a tak ho usilovně vytváří“ (Honzejek 2016: 9). Jakoby se pan prezident snažil svůj lid oprostít od „zbytečného“ uvažování, od samostatného

myšlení. „Animální svoboda. Jedinou loajalitou je pak loajalita k vůdci smečky. Kdo jím chce být, asi nemá cenu vyslovovat“ (Honzejek 2016: 9). Počinání Zemana si dokáží vyložit jako jednání v rámci jakéhosi protiuprchlického populismu, do kterého své výroky prezident stále častěji tenduje, snad s vidinou sílící oblíby a zvýšení šancí pro opětovný úspěch v dalších prezidentských volbách, to vše bohužel (z mého pohledu) na úkor nějaké racionality. Na druhou stranu, důvod chtít být zvolen je také racionální, racionalita není jen jedna, je jich více a konkurují si. To, jakou si náš prezident nakonec zvolil, je zřejmé.

Další oponenturou přehnaných strachů budiž rozhovor s českým katolickým knězem Tomášem Holubem, který vyšel v Hospodářských novinách v únoru 2016. Ten obavy politiků o možné apokalypse, způsobené přicházejícím množstvím tisícovek migrantů, rozhodně nesdílí: „Nebavíme se ovšem o fyzické kapacitě České republiky, ale o její mentální kapacitě. A tam vidím prostor k otevírání, to se musíme naučit“ (Holub 2016: 11). V kauze přijímání uprchlíků přišel s nápadem přijímání pouze těch křesťanských z nich, své řešení odůvodňuje následovně: „Velký problém, který tu máme je, že nejvíc jsou slyšet na jedné straně ti, kteří jsou zásadně proti, a na druhé straně ti, kteří by přijímali všechny. Ale ten střídavý, realistický prostřední proud, který říká ano - ale postupně a uměřeně - je slyšet nejméně. Proto jsme jako biskupská konference navrhli přijmout nejprve křesťanské uprchlíky, kteří jsou nám přece jen bližší. A na nich se naučit, že ta jinakost je možná“ (Holub 2016: 11). Ve vyjádřeních pana Holuba bychom mohli najít jistou inspiraci pro schůdné řešení celého fenoménu s přijímáním uprchlíků, ovšem co zde můžeme najít též, je jistý druh humanitního pokrytectví. Pan Holub, jako křesťan (potažmo člen křesťanské biskupské konference), navrhuje přijímat výhradně jiné křesťany, což může působit dojmem, že prosazuje své (skupinové) zájmy. Navíc je to velmi problematická zásada v situaci, kdy drtivá většina uprchlíků jsou muslimové. A kdy má

k takové redukci přesně dojít? Již na lodích, na kterých se uprchlíci vyplavují kdesi u italských břehů, nebo až po vylovení všech? Anebo je tím myšleno třídít uprchlíky podle vyznání až na českém území, nebo ještě před hranicemi? To je poněkud absurdně redukováný humanismus – je opakem univerzalizmu, je výhradně partikularistický. Jinými slovy: „Univerzalizmus může vstoupit do kontradikce se sebou samým, pokud se zobrazuje právě na pozadí nahodilých partikularit. Partikularismus je oproti tomu buď setrvávání na vlastních charakteristikách, aniž by se zpochybňovala práva ostatních na vlastní specifčnost, přičemž jsou rozdílnosti mezi subjekty vnímány jako nezaměnitelné (pluralistický partikularismus) nebo jsou na základě vlastní partikulární identity vylučovány jinakostí, které jsou v tomto případě objektivizovány a esencializovány“ (Šimečková 2015: 104).

Soužití majority s jinými etniky v rámci státu je k vidění téměř všude, ať už více či méně viditelně. Globalizace, jak ekonomická, tak skrze migraci za lepším životem, je proces, který dnes můžeme označit jako běžný. Otázkou je, podíváme-li se na věc optikou Čechů, zda jim neklid na duši stejnou měrou přináší skutečnost, že se dělí o svoji zemi s imigranty z Ukrajiny, Ruska nebo Vietnamu, stejně tak jako to, že by se o ni měli dělit s těmi ze Sýrie? A pokud přítomnost jedněch není zdaleka tak palčivým problémem jako přítomnost druhých, z jakého důvodu tomu tak může být? Skutečně pouze z důvodu „jiné náboženské národy“? Byli by bezvěrci přijati více v poklidu? Anebo lze lokalizovat problém v nějaké nenávislné mediální kampani?

2.1 Atentátníci

Na kapitolu týkající se strachu z islámu, potažmo terorismu navazují podkapitolou o atentátnících, protože mi přijde důležité pochopit, co jsou vlastně atentátníci zač a proč jsou i

oni častokrát laickou veřejností automaticky spojování s islámem. Radikalizaci muslima (samozřejmě nejen muslima) můžeme označit jako proces; zárodek takového procesu lze spatřit například již ve způsobu uvažování mladého člověka, který se potřebuje nějak vymezit, vymezit zejména od většiny či naopak někam zapadnout, anebo zkrátka najít svoji identitu, vytvořit svůj vlastní sociální status. Daniel Štrobl, psycholog války, který vystudoval psychosociální vědy a psychologii, se k tomuto tématu vyjádřil v rozhovoru pro MF Dnes v prosinci 2015: „Přirozeností každého je někam patřit, kde mě budou brát. S někým se identifikovat. Je pak jen otázkou času, kdy labilního jedince přitáhnou muslimové, kteří mají v západní Evropě vybudovanou síť radikálních mešit“ (Štrobl 2015: 12). Jednou z obecných příčin pocitu nejistoty stoupců islámu by mohlo být i oslabování pozice jejich náboženství, dříve historicky dominantního, ačkoli se již nejedná o proces nový, nicméně reálný. „Řekl bych, že islám v arabském prostředí prochází krizí a ztrácí jistotu víry, která pak plodí obrovskou potřebu válčit se všemi“ (Štrobl 2015: 12). Toto tvrzení však může být velmi příkrá generalizace, která vůbec nebere v potaz naprostou většinu muslimských Arabů, kteří s nikým válčit nechtějí.

Přesto je třeba ve věci sebevražedných atentátníků hledat něco více, než jen pocitu nejistoty. Lidé se od nepaměti bojí konce své existence, smrt čeká každého z nás a málokdo se s touto životní jistotou dokáže vyrovnat s klidem. Pro mnoho z nás je představa „ničeho“ po smrti jednoduše příliš složitá na to, abychom ji dokázali zcela pochopit, proto existuje tolik teorií – od posmrtného života až po to, jak naše duše bloudí kdesi ve vesmíru, než podstoupí reinkarnaci, a my tak svůj život budeme moci prožít znovu, v jiné době, v jiném těle. „Člověk je jediná bytost na zeměkouli, která ví, že zemře [...] A ačkoliv si to nepřipouštíme, v každém z nás dřímá nějaká úzkost z vlastní konečnosti. Z toho, že už nic nebude. Snažíme se tady

nějakým způsobem zůstat na světě přítomni (*skrže potomky, domy, díla – pozn. autora*) [...] A tahle úzkost z vlastní konečnosti plodí u některých jedinců potřebu upnout se k nějaké nesmrtelné ideologii“ (Štrobl 2015: 12). Ale opět, nelze redukovat veškeré náboženství na pouhou touhu přijmout se k nesmrtelné ideologii, to je velké zjednodušení situace. Stálá nejistota v člověku mnohdy dokáže vyvolat pocity natolik nepříjemné, že by mohly převyšovat leckdy sebenepříjemnější pocity permanentního nebezpečí. „Lidská psychika má mimořádnou schopnost přizpůsobení, takže v Izraeli vnímají válku jako třeba my povodně [...] Člověk se umí srovnat s horší životní úrovní nebo jinou nepříznivou situací, ale hůř se adaptuje na permanentní nejistotu, která tu teď panuje. Na situaci, kdy do Evropy nekontrolovaně proudí migranti, ale jenom se o tom řeční“ (Štrobl 2015: 12). Ovšem ani to zcela přesně nevysvětluje strach z migrantů v ČR, kam skoro žádní nepřišli, jedná se znovu o velmi generalizující formulaci.

Touha se s něčím znovu identifikovat, to je další z aspektů v procesu radikalizace jedinců. K tématu se vyjádřil také politolog a odborník na islám, profesor Mohammad Mahdi Mojahedi, žijící již dlouhodobě v Německu. Své myšlenky rozvinul v rozhovoru pro Mezinárodní politiku, uveřejněném na stránkách Ústavu mezinárodních vztahů Praha. Vliv sociálních vlivů v procesu radikalizace by se podle něj neměl podceňovat. „Jeden z hlavních důvodů, proč IS mladé tolik fascinuje, je pocit ztráty jejich vlastní identity. Přívrženci IS mnohokrát na vlastní kůži pocítili diskriminaci a sociální marginalizaci. Na tomto závěru se shodují autoři většiny soudobých studií“ (Mojahedi 2016). Profesor Mojahedi však v tomto kontextu mluví převážně o radikalizaci mladých Evropanů, zde tak není přímá spojitost s migranty. Strach z teroristických útoků u obyvatel Evropy je v poslední době většinou spojen s migrační vlnou ze Sýrie, kdy se lidé primárně obávají, že spolu s vlnou migrantů se

do Evropy dostanou i atentátníci z řad ISIS. Ovšem právě touto cestou se tak většinou neděje.

„Lidé, kteří se k IS přidávají, jsou většinou muslimové z druhé, třetí generace migrantů.

Narodili se a vyrostli na Západě, Korán ve valné většině ani nečetli [...] Mnoho z nich má kriminální minulost hrají hazardní hry, které islám striktně zakazuje. Skutečně si myslíte, že takoví lidé se přidávají k IS kvůli náboženství?“ (Mojahedi 2016). Tudíž v posledních letech neprobíhá ani tolik radikalizace islámu, jako islamizace radikálů (převážně evropských).

Podle profesora Mojahediho by se tak radikalizace měla zkoumat primárně ze sociologického a psychologického hlediska. „Není to doménou jen muslimů, podívejte se na další kultury a náboženství. Mladí židé, budhisté, křesťané, dokonce i ateisté se v minulých desetiletích radikalizovali. Jedná se o komplexní problematiku, která se nemůže redukovat čistě na otázku kultury, náboženství nebo ideologie“ (Mojahedi 2016).

Namátkou jeden případ celkem nedávného teroru, který se udál 5. ledna 2016 na letištním terminálu na Floridě v USA. O situaci referoval mj. deník Sport (Sušovský 2016: 8-9), jelikož informoval o sportovní události, kterou částečně zkomplikoval teroristický počín jednatelce. Bývalý americký voják z Iráku, Esteban Santiago, se rozhodl pálit pistolí do davu v místní letištní hale. Zabil pět lidí, dalších osm zranil, poté se nechal zatknout. Podle Sportu měla FBI prohlásit, že dotyčný „[...] slýchal hlasy, které ho nabádají, aby se přidal k Islámskému státu“ (Sušovský 2016: 8). Spouštěčem jeho počínání tak byl nejspíš psychotraumatizující zážitek z války. Tedy odpověď na otázku, zdali se dá sklon jedince k násilí či náchylnost k radikalizaci nějak odvodit od národy, etnika nebo vyznání, zní pravděpodobně ne. „[...] mnozí akademici ve svých studiích dokázali, že je to pouhý mýtus, považovat určitou kulturu, rasu, etnikum nebo náboženství za náchylnější k násilí než jiné. Je to právě naopak. Násilí má své vlastní politické, ekonomické a socio-psychologické rysy,

kteře protínají různé náboženské a kulturní komunity. Ovšem, a to je velmi důležité si uvědomit, pokud se jednotlivec nebo skupina zradikalizuje, často začnou vytvářet své vlastní kulturní, náboženské nebo ideologické výstupy, kterými ospravedlňují svoje chování a cíle, a kterými vysvětlují, proč mají nárok na moc“ (Mojahedi 2016). Proto se ani islám, ani všichni muslimové na zemi, zjednodušeně řečeno, ani nemohou ztotožňovat s počínáním radikálních islamistických skupin, které jednají zejména z vlastního přesvědčení a z vlastního způsobu výkladu jednotlivých částí Koránu, které mohou být ve svém výkladu značně volné. „Dalším problémem je, že islámské náboženské texty jsou natolik komplexní, že je možné je interpretovat mnoha různými způsoby. Způsob, jakým IS interpretuje islámské náboženské texty, postrádá jakoukoliv validitu“ (Mojahedi 2016).

Problém, který rovněž následuje, je cílení hněvu Čechů i jiných Evropanů na syrské uprchlíky, které někdy označují za původce všeho. Jakoby se lidé zapomněli zamyslet nad okolnostmi. Proč vlastně utíkají a před kým? Každý migrant má pro své rozhodnutí opustit rodnou zemi nějaký důvod, ať už je to otázkou života a smrti či otázkou ekonomickou. Nikdo neriskuje svůj život při cestě přes půl světa jen tak pro nic za nic. Profesor Mojahedi vnímá, ať už explicitně nebo implicitně zamířené, intervence proti imigrantům a uprchlíkům jako čistou ironii. „Tak si to představte: velká a multikulturní společnost lidí, kteří byli kvůli téměř denním brutálním teroristickým útokům přinuceni opustit svou domovinu, rodinu, majetek a práci. Utíkají do jiných zemí [...] Teď jsou trestáni svými „hostiteli“ v Evropě za ty stejné ohavné skutky prováděné stejnou skupinou extremistů, kvůli kterým utíkají. Je to velmi smutný a ironický kruh věčného obviňování“ (Mojahedi 2016).

Četné teroristické útoky ze strany ISIS, zejména pak ty z Paříže z listopadu 2015, již stihly v Evropě rozpoutat značnou vlnu chaosu obav o své životy, a pokud je člověk omezen

na své svobodě pohybu či bezpečnosti, je logické, že může začít jednat iracionálně a stanovovat ukvapené závěry. Navíc, pokud sami evropští političtí lídři reagují způsoby typu: zavření se před světem nebo oplocení se před vlnami „krvežíznivých uprchlíků“, poskytují tím živnou půdu pro další vrstvy strachu a nebezpečí, což jsou pocity, o kterých můžeme říci, že jde teroristům zejména, aby v nás vzbudili. „Ačkoliv je situace těžká, měli bychom zachovat chladnou hlavu a neopouštět hodnoty tolerance, rovnoprávnosti a demokracie, na kterých je Evropa založena. To by byla právě reakce, kterou teroristé chtějí, protože v prostředí chaosu, nedůvěry a bezprávi se jim daří nejlépe“ (Mojahedi 2016). Je tedy ve své podstatě vůbec možné soužití různých (nejen) náboženských kultur na jednotlivých územích? Vcelku vágní otázka, odpověď samozřejmě zní – ano! Historie je toho jasným úkazem, ovšem není to železným pravidlem; i neustálé, eskalující konflikty mezi náboženskými skupinami mají v historii své místo, jako například dlouholeté střety Izraelců a Palestinců na území izraelského státu; tam ovšem příčiny sporu nejsou pouze náboženské a nelze je jen na ně redukovat. Příkladem úspěšných, a v drtivé většině umírněných, procesů integrace jsou Indové, Palestinci a Poláci ve Velké Británii; Kamerunci, Senegalci, Tunisané a Maročané ve Francii, nebo Turci v Německu. „Muslimové v Německu, Rakousku, Velké Británii a mnoha dalších zemích jsou nedílnou součástí evropské kultury. Už před desítkami, v některých případech stovkami let se islám a evropská kultura propojily. Jeho vliv můžete najít v jídle, kultuře i budovách všech významných evropských měst“ (Mojahedi 2016).

Profesor filozofie Jan Sokol, který přednáší i antropologii a religionistiku na Univerzitě Karlově, se k tématu „islamizace“ vyjádřil na svých internetových stránkách. „Jednou ze zvláštností islámu je, že nemá žádnou církev a muslimská společenství tradičně splývala se státy. Muslimskému panovníkovi je tradičně podřízen i každý imám, kdežto

pokud nežije v muslimské zemi, je najednou sám sobě papežem. A pokud má náhodou s okolní společností špatné zkušenosti (*ztráta zaměstnání, sociální exkluze jeho i dětí ze škol, obyčejná životní nouze – pozn. autora*), může svoji obec (*pokud nemá cizinec v zemi příbuzné a přátele, hledá souznění v náhradním společenství – pozn. autora*) začít aktivizovat proti ní [...] může horovat pro tu pravou a čistou muslimskou společnost, kde vládne přísná šarija [...] v duchu Koránu, který nezná velké pochybnosti, je může ujišťovat o tom, jak právě oni mají Boha na své straně – a z frustrovaného mladíka se stane boží bojovník. Takhle vzniká islamismus, který opravdu nahání strach“ (Sokol 2015). „Problémem islámu je především neexistence centrální náboženské autority, což umožňuje islamistům – a islamofobům – stavět kázání okrajových fanatiků na roveň masově uznávaných autorit jako univerzita al-Azhar, které terorismus tvrdě odsuzují. Stejně jako v případě kriminality i zde věnují evropská média nesrovnatelně větší pozornost extremistům a vytvářejí ve veřejnosti dojem, že se jedná o většinový trend“ (Bouška 2016).

Mnoho větví islámského fundamentalismu vzniká mj. jako reakce na dlouhodobý vzestup Západu a úpadek islámského světa. S tímto směrem se někteří islámští fundamentalisté zkrátka nemohou smířit, navíc přičteme-li k tomu v jejich očích velmi „nemorální“ způsob života, jaký si lidé na Západu podle nich dopřávají. Ovšem je třeba se zamyslet nad tím, proč má nyní v tomto porovnání Západ tolik navrch. Vše zřejmě souvisí s globální ekonomikou, protože jak se říká: peníze hýbou světem. „V islámském světě, přinejmenším ve fundamentalistických kruzích, se v posledních letech projevuje linie, která činí z muslimských zemí oblasti zvláště imunní vůči modernitě. Ze všech současných kulturních systémů má islámská část světa nejméně demokracií a nenajdeme zde žádnou

zemi, která by uskutečnila úspěšný přechod k rozvinutému tržnímu hospodářství“ (Árnason, Šubrt 2010: 190).

Zaměříme se nyní na takový přerod umírněného muslima v potenciálního „božího bojovníka“. „Kepel vidí největší potenciál dalšího rozvoje náboženských hnutí, včetně těch militantních, ve světě islámu. Právě zde totiž nachází nejotřesnější příznaky rozbití společnosti, nezvládnutého exodu do měst a populační exploze, chudoby, nezaměstnanosti, zkorumpovanosti nelegitimních politických elit a zhroucení sociálních funkcí státu, tedy do očí bijící projevy krize modernity“ (Árnason, Šubrt 2010: 190). „Je-li perspektivou většiny mladých lidí nezaměstnanost, má pro ně džihád větší přitažlivost než občanské svobody“ (Kepel 1996: 164-165). Přední český islamolog a arabista Luboš Kropáček (podobně jako mnoho dalších) nabízí jako odpověď na otázku ohledně krize islámu působení politiky, která podle něj islám doslova rozleptává zevnitř. Spory, které dnes rozdírají muslimský svět, prý nejsou teologické či věroučné, nýbrž převážně politické povahy. Jednotlivé politicky motivované fundamentalistické odnože svá tvrzení opírají o Korán; o autenticitě koránského textu muslimové sice nepochybují, vyvstávají však problémy jednotlivých interpretací, a to zejména v právních a politických otázkách. Téma sekularizace islámu Kropáček vnímá jako problematické, jelikož pojem „sekulární“ muslimové stále vnímají jako import z Evropy, odrážející evropskou, nikoliv muslimskou historickou zkušenost a potřebu. Zároveň však upozorňuje, ohlédneme-li se za činy některých islamistických atentátníků, že „[...] oproti různým představám sebevražedné zabíjení k islámu náboženskoprávně a historicky nepatří, protože Korán sebevraždu odmítá. Na druhé straně islámské právní a obecně kulturní povědomí chová ve velké úctě bojovníky padlé za víru nebo jiný ušlechtilý cíl“ (Kropáček 2002: 75-125).

Lidé vnímají skrze média veškeré dění kolem sebe, některé vnímají více, některé méně. Pokud je televizní divák nebo zpravodajský čtenář postupně informován o bombardování tábora v Sýrii, útoku na istanbulsém letišti, nájezdem nákladního auta do davu lidí ve Francii nebo výbuchu bomby v obchodním centru v Německu – každou takovou informaci bude vnímat s jinou intenzitou, i kdyby byl ve všech takových případech jeden jediný původce děje, řekněme Islámský stát. Proč tomu tak je? Proč události v Sýrii nevzbudí u českého publika takový zájem jako události z Turecka? A proč události z Turecka nemusí vzbudit stejný zájem jako ty z Francie nebo ze sousedního Německa? Důvod spočívá v geografické selekci těchto zpráv. Člověk samozřejmě více vnímá okolnosti, které jsou geograficky bližší jeho regionu, čím blíže se určitá věc děje, tím větší ohrožení člověk cítí.

V červnu 2016 server iDNES.cz informoval právě o atentátu na Atatürkově letišti v Istanbulu, který si vyžádal 44 obětí (iDNES 2016). Podle policie se jednalo o tři útočníky, kteří byli postupně národnosti čečenské, uzbecké a kyrgyzské. Podle všeho se jednalo opět o přívržence ISIS, kdy čečenský atentátník měl být jedním z vůdců ISIS a měl mít také na starost výcvik ruský mluvících bojovníků. Letiště obecně bývají často oblíbeným cílem islamistických skupin. Důvodem by mohl být symbol letišť jako určité propojenosti západního světa – světa, jehož morální postoje a svobodný styl života je často trnem v oku islamistům. Cílem vrahů může být právě nahnat nám strach, donutit nás odvrhnout tento druh svobody a nikam nelétat. „Útok na mezinárodní letiště v Istanbulu může poškodit turecký turistický ruch, který tvoří čtyři procenta HDP země. Istanbul je navíc pro radikální islamisty také symbolem životního stylu, který nenávidí. Město rozložené mezi Evropou a Asií je jedním z nejlépe „západních“ tureckých měst a tamní střední třída kritizuje islamizační tendence v zemi“ (Hudema 2016: 3).

Průzkum americké firmy Pew Research Center, o kterém pojednávaly Hospodářské noviny v červenci 2016 (Hospodářské Noviny 2016: 5), referoval o mínění Evropanů, kteří si myslí, že uprchlíci zvyšují možnost terorismu. Takto uvažuje „[...] více než polovina dotázaných v osmi z deseti zemí Evropské unie [...] Více negativních názorů na běžence vyjadřovali respondenti v Řecku, Maďarsku, Itálii a Polsku“ (Hospodářské Noviny 2016: 5). Itálie a Řecko jsou zeměmi, které byly zasaženy náporom běženců nejvíce. Převážně jejich břehy totiž byly prvním cílem uprchlíků plavících se za lepším životem na evropském kontinentu. Polsko a Maďarsko jsou dva ze čtyř členů takzvané Visegrádské čtyřky, které vystupují nejrazantněji proti povinným kvótám přijímání běženců, o čemž referují mj. Parlamentní Listy (Parlamentní Listy 2015). Ovšem je třeba brát v potaz (nadále v textu), že Parlamentní Listy jsou vysloveně tendenční médium strašící a burcující veřejnost mnohdy falešnými nebo překroucenými zprávami – nelze je vždy možno citovat tak, jako by to byl novinový zdroj jako každý jiný, je to naopak jeden ze serverů, jimiž do českého prostředí proudí xenofobie a islamofobie, mnohdy záměrně.

Červenec roku 2016 byl měsícem, během kterého se v českých médiích objevilo plno zpráv referujících o vražedných šílenstvích. Zabiják z Nice, rychle zradikalizovaný Tunisian Mohamed Lahouaiej Bouhlel, který vjel do davu desítek lidí na přímořské promenádě, a který zahanbil svým nepochopitelným jednáním všechny své blízké i členy komunity, které byl součástí, a která je Francii vděčná za život, který v ní může vést (Lidovky 2016a). Černošský veterán z Afghánistánu Micah Xavier Johnson, který v Dallasu v USA zabíjel bílé policisty na protest proti diskriminaci Afroameričanů (Forum24 2016). Sedmnáctiletý Afghánec Riaz Khan, útočící sekýrou ve vlaku u německého Würzburgu, to vše s „Alláhovou pomocí“, kterou mu přislíbila osoba, se kterou byl mladík v kontaktu. Po spáchání zločinu mělo být

viníkovi přislíbeno vzetí do ráje (Novinky 2016). Osmnáctiletý Němec iránského původu Ali Sonbaly, psychicky nemocný a s depresemi se potýkající jedinec, který si své oběti vybíral náhodně, převážně se však jednalo o cizince a mladší osoby. Sonbaly zabil devět lidí a následně obrátil zbraň proti sobě. (Parlamentní Listy 2016)

„Zdá se, jako by násilí ovládalo svět, násilí, jehož původ většinou co nejrychleji přisuzujeme teroristům islamistům, protože tím je vše rychle a snadno vysvětleno a nemusíme se příliš zabývat tím, proč šílenci šílí, proč propadají do temných vrstev své psychiky. Může za to zruďná ideologie, zejména specificky vykládaný Korán“ (Fischer 2016: 8). V takových situacích, ve spojitosti těchto hrůzných činů s jejich následným okamžitým šířením mediálním prostorem, je nejhorší předjímání skutečností. Íránský původ Sonbalyho mohl být příčinou toho, že by se okamžitě začala vynořovat vysvětlení jeho jednání typu: nějaký další cizí islámský narušitel se snaží poškodit naši západní kulturu atp. „Přestože odborníci zdůrazňovali, že Íránci podobné útoky neprovádějí. Čeští politici ještě ani nevěděli, kdo vraždil a jaká byla jeho motivace, a už věděli, že za vše může přistěhovalecká vlna nebo náboženský brainwashing či radikalizace prostřednictvím militantních imámů“ (Fischer 2016: 8). Tragická mnichovská střelba se odehrála paradoxně na páté „výročí“ masakru, který má na svědomí norský nacionalista Anders Behring Breivik, jímž se možná Sonbaly inspiroval (mimoto, že sám Sonbaly byl pravděpodobně pravicovým extremistou adorujícím Adolfa Hitlera), a který před pěti lety zabil 93 lidí na norském ostrově Utoya, kdy neváhal střílet do mnohdy ještě mladistvých osob (Březinová, Hron 2001). Tyto atentáty je třeba brát jako projevy sociální patologie, kterou zřejmě produkují dnešní moderní společnosti, a které není radno přehlížet.

3 Mediální pokrytí uprchlické krize

Rád bych se nyní opřel o výzkumnou zprávu publikovanou 14. prosince 2015. Jedná se o analýzu mediálního pokrytí uprchlické krize, která proběhla na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity a jejímiž autory jsou Michal Tkaczyk, Pavel Pospěch a Jakub Macek (Macek, Pospěch, Tkaczyk 2015). Ta se zaměřila na dvě zpravodajské relace, které jsou v Česku těmi nejsledovanějšími, a sice Události České televize a Televizní noviny TV Nova. Sledovány byly v období od 4. března do 30. září 2015. V tomto období byla nejvyšší pozornost věnována dopadům uprchlické krize v ČR. Ovšem co je třeba zdůraznit – žádný z příspěvků zmiňovaných zpravodajských relací se jako hlavnímu tématu nevěnoval příčinám krize v zemích původu uprchlíků. Divákovi tak vlastně nebyla dostatečně vysvětlena samotná příčina celého migračního koloběhu a veškeré důvody, které k takzvané uprchlické krizi vedly. Absence tohoto pohledu tak mohla zapříčinit to, že v očích široké veřejnosti byli jako problém vnímání uprchlíci samotní, nikoliv už to, co problémy jejich masové migrace způsobilo. I způsob referencí o tématu byl v jednotlivých příspěvcích celkem jednostranně zatížen – totiž nejčastějším tématem, které se objevovalo ve spojitosti s uprchlíky, bylo téma zabezpečení detenčních zařízení (ČT 22 %, Nova 21 %), dále témata zadržování uprchlíků (ČT 10 %, Nova 16 %), policejních kontrol a možnosti nasazení armády do akce; to vše jsou témata vzbuzující v divákovi spíše pocit bezprostředního ohrožení než cokoliv jiného. „Pomoc uprchlíkům jako hlavní téma byla v souvislosti se situací v ČR zmiňována pouze okrajově (ČT 4,1 %; Nova 5,5 %)“ (Macek, Pospěch, Tkaczyk 2015).

Svoji úlohu, krom tematických stylizací zpráv, hrají i jednotliví mluvčí, kteří se k situaci vyjadřují v televizi. „Přítomnost konkrétních mluvčích na televizní obrazovce je důležitým ukazatelem, neboť vystoupení v hlavní zpravodajské relaci celostátní televize

obdařuje mluvčího legitimitou a jeho definice událostí se tak promítne do výsledného mediálního obrazu krize“ (Macek, Pospěch, Tkaczyk 2015). Mezi jednotlivými mluvčími nejvýraznější prostor zaujímal ministr vnitra Milan Chovanec (počet vystoupení během sledovaného období: 41 v ČT, 35 na Nově), následovaný premiérem Bohuslavem Sobotkou (37x ČT, 25x Nova) (dále mj.: Angela Merkelová 12x ČT, 13x Nova; Miloš Zeman 11x ČT, 7x Nova). „Celkově se k migrační krizi ve zpravodajství vyjadřovali zejména politici a představitelé bezpečnostních složek [...] Naopak velice nízké bylo zastoupení expertů na témata migrace a integrace“ (Macek, Pospěch, Tkaczyk 2015). Alarmující je zejména fakt, že lidé, kteří by se k problematice mohli vyjadřovat skutečně fundovaně a kteří se pravděpodobně měli vyjadřovat co možná nejvíce – tedy experti na migraci a integraci (na obou zpravodajstvích pouze cca 1 %) – dostávali naprosto minimální prostor! „Častěji než tito experti se k tématu v obou relacích vyjadřovali mimo jiné i zástupci církve“ (Macek, Pospěch, Tkaczyk 2015).

3.1 Manipulace ze strany sdělovacích prostředků

Server HlídacíPes.org v květnu 2016 zveřejnil informaci o snaze FTV Prima manipulovat s diváky, respektive s informacemi jim předkládanými (Břešťan 2016). Vedení televize mělo redaktorům zpravodajství nařídít, aby o tématu uprchlíků jasně pojednávali jako o hrozbě, problému a krizi. Televize posléze nařčení dementovala, nicméně server přišel s audionahrávkou z porady, která veškeré toto počínání zcela usvědčila. „HlídacíPes.org je přesvědčen, že zveřejnění nahrávky je ve veřejném zájmu. Televize Prima je médium s vysokým vlivem na veřejné mínění. Nahrávka potvrzuje to, že pokrývání tématu uprchlické krize není vedeno podle žurnalistických standardů zakotvených například i v kodexu, k němuž se sama televize Prima hlásí“ (Břešťan 2016). FTV Prima má v českém mediálním prostředí

pozici jedné z nejsledovanějších televizí, díky které má poměrně silný vliv na utváření většinového názoru v zemi. Tím spíše je její počínání alarmující. „Objektivitu a vyváženost vyžaduje po provozovateli rozhlasového a televizního vysílání také zákon. „Provozovatel vysílání poskytuje objektivní a vyvážené informace nezbytné pro svobodné vytváření názorů. Názory nebo hodnotící komentáře musí být odděleny od informací zpravodajského charakteru,“ stojí mimo jiné v zákoně o rozhlasovém a televizním vysílání“ (Břešťan 2016). Rada pro rozhlasové a televizní vysílání (RRTV) si nechala zpracovat analýzu ohledně vysílání k migrační krizi na FTV Prima. „V případě televize RRTV píše: „Vysílání ve svém celku příliš nedbalo na perspektivu samotných uprchlíků a vykreslovalo je spíše jako zdroj problémů pro Evropany. Takto výrazně eurocentrický pohled může implicitně posilovat odmítavé (protiuprchlické) postoje české veřejnosti.“ S tím, že ale rada nedošla k závěru, že by „takový přístup sám o sobě zakládal porušení některého z ustanovení zákona o vysílání“ (Břešťan 2016). RRTV si nechala vypracovat i analýzu v rámci ČT a TV Nova, zde však žádné takové provinění nezpozorovala.

Pro zajímavost ještě uvedu případ, jak se o jedné a té samé události může referovat na internetových stránkách britského deníku The Independent a českých stránkách Lidovky.cz. Tématem byl novoroční sexuálně motivovaný útok v německém Kolíně nad Rýnem z roku 2016. Zatímco The Independent v titulku informuje o tom, že z 58 zatčených mužů – aktérů násilností – pocházeli tři z řad uprchlíků ze Sýrie a Iráku (Mortimer 2016), na Lidovkách.cz se v titulku dozvídáme, že rovnou většina podezřelých jsou uprchlíci (Lidovky 2016b). The Independent dále sděluje, že většina podezřelých jsou Alžířané, Tunisané a Maročané, kteří ale v nedávné době nepřijeli do Německa, vysvětlení Lidovek je zcela opačné. Jde tak

v zásadě o dvojí způsob podání jediné situace, s tím, že ten český způsob bych se nebál označit za spíše protiuprchlický.

3.2 Televizní zpravodajství jako paradox

Divák, který sleduje televizní zpravodajství, vnímá zároveň dvě jeho složky – obrazovou a zvukovou. Ačkoli je jejich percepce divákem simultánní, souběžná, jednotlivé složky nemusí nést samostatně stejný význam. Rozbor jediného zpravodajského šotu tak může být mnohem komplikovanější, obě složky mohou nést jiný generovaný význam. Pokud je navíc divák postaven před situaci, kdy má zároveň poslouchat mluvené slovo redaktora zpráv a číst třeba plynoucí text na obrazovce, komplikovanost percepce samozřejmě narůstá. Samy televizní stanice rády často deklarují svoji formu prezence – coby předkládání „objektivní“ reality. „Konkrétní deklarace jednotlivých stanic jsou uzpůsobené předpokládané cílové skupině – např. ČT prezentuje hlavní zpravodajskou relaci sloganem „Souhrn nejdůležitějších událostí dne v ČR i ve světě“ [...] zatímco hlavní zpravodajská relace FTV Prima je na svých internetových stránkách prezentuje takto: „Zprávy pro moderní rodinu. Svižné, přesné, užitečné. Sledujeme vše, co ovlivní Vaše životy“ (Lapčík 2012: 30). Už ze sloganu FTV Prima má tedy jakýkoli člen dnešní „moderní rodiny“ pocit, že veškeré události v televizi prezentované rozhodně ovlivní jeho život. Sleduji-li jako člen takové „rodiny“ reportáž o migrační vlně syrských uprchlíků, která postupuje Evropou, měl bych mít pocit, že ovlivní i můj život? Podle takového sloganu zcela určitě. Míru tohoto efektu pak ovlivní pouze divák sám, musí si však položit otázku, zda tomu tak skutečně musí být.

„V roce 2007 provedlo CVVM (Centrum pro výzkum veřejného mínění) SÚ AV ČR průzkum „Hodnocení informací v médiích“ – o zpravodajství v Televizních novinách na

Nově si sedm lidí z deseti myslí, že je pravdivé (z toho 19 % uvedlo „pravdivé a úplné“ a 54 % „pravdivé, ale neúplné“) [...] Desetina oslovených pak zastává názor, že informace v Televizních novinách jsou nepravdivé, 9 % je nesleduje [...] Čtvrtina respondentů nesleduje První zprávy na Primě, dvě třetiny považují informace v nich prezentované za nepravdivé“ (Lapčík 2012: 31). Tedy jak vidno, dotázaní podle průzkumu považují zpravodajství na TV Nova za mnohem více „pravdivější“ než to na konkurenční FTV Prima. Lehce přes polovinu z nich si také myslí, že informace veřejnosti podávané jsou sice rámcově „správné“, ale již ne zcela úplné. V neúplnosti těchto prezentovaných událostí vidím potenciální hrozbu entropie těchto zpráv, které mohou být následně i „neúplně“ vnímány veřejností a tyto její způsoby pochopení se mohou usadit ve střednědobém či dlouhodobém veřejném diskurzu. „Na rozdíl od televizního zpravodajství, v případě novinového zpravodajství platí, že jednotlivé složky (obrazová a textová) nejsou percipovány simultánně a jejich vztah je ustavován asynchronním asociováním generovaných významů organizovaných různými kódy v různých fázích percepce, recepce a interpretace“ (Lapčík 2012: 57).

Při čtení novin má čtenář libovolně času na vyložení zprávy a jejích jednotlivých složek, má také dostatečný čas na to, aby si veškeré spojitosti v klidu promyslel. Pravděpodobně tak bude jeho konečný vlastní obraz o události zřetelnější a dále přesněji interpretovatelný, než v případě několikavteřinové televizní reportáže. Zpravodajství je většinou jeho tvůrci prezentováno jako transparentní, objektivní a srozumitelné, referující o aktech každodenně se měnící sociální reality. V konkurenčním prostředí jsou však jednotlivé televize v boji o diváckou sledovanost častokrát „nuceny“ podávat informace poněkud „kreativněji“, z čehož může vyplývat další problém oné objektivní podoby jejich obsahu. „Zpravodajství reprezentuje (sebe samo) jako sociálně (nad-individuálně) a institucionálně

produkováný typ diskurzu“ (Lapčík 2012: 103). Už aby se mohla jakákoliv informace dostat do hlavního zpravodajství, musí být tvůrci označena jako důležitá, a to na základě sociálního prostředí, ve kterém bude vypuštěna. „Výpovědi o jednotlivých událostech (tedy přesněji řečeno – reprezentace jednotlivých událostí) jsou reprezentovány jako komplexní a ucelené narace, což znamená, že ačkoliv fakticky představují jen fragment možného „sémantického potenciálu“ dané události, musí vytvářet zdání smysluplnosti a úplnosti – navzdory tomu, že jejich předmětem jsou často komplikované jevy“ (Lapčík 2016: 105). Příkladem takového komplikovaného a komplexního jevu je právě i uprchlická krize. Mimoto se při takové finální zprávě jedná hned o několikanásobnou re-representaci dané reality (svědci, aktéři, reportér – zaregistrování jevu, určení vhodnosti pro zpravodajství a úprava jeho formy, udělení významu danému jevu, interpretace reportéra atd.). Tato konstrukce z interpretací reality je tak velmi složitým procesem a nepředstavuje interpretaci reality *per se*. A nakonec, jak již jsme hovořili, je zpráva teprve poté recipována a interpretována samotnými příjemci. Avšak fragmentárnost takovýchto sdělení je u televizního zpravodajství vzhledem k jeho formě zcela nutná, to ovšem nic nemění na tom, že by tuto skutečnost měl mít divák na zřeteli.

3.3 Mediální diskurz

Diskurz, o kterém se v souvislosti s mediální sférou bavíme, a samozřejmě nejen v souvislosti s ní, vnímám jako určitý způsob, kterým pojednáváme o nějakém tématu. Tendence, které mají média při vyobrazování nějakého druhu událostí v závislosti na sociokulturním prostředí a způsob přejímání těchto obrazů veřejností a jejich následné šíření mezi lidmi samotnými – všechny tyto aspekty vnímám jako součást procesu, který v konečné podobě vede k ustálení nějakého druhu diskurzu. Pokud budeme chtít na diskurz nahlížet podrobněji, můžeme jeho existenci sledovat ve dvou podobách – psané anebo pronesené. V těchto dvou podobách nyní

existuje něco, co lidé říkají, a jak k diskurzu dodává Foucault: „[...] stane-li se, že projeví nějakou moc, pak ji nabývá jen a jen mezi námi“ (Foucault 1994: 8). Diskurz prostřednictvím nás vzniká a spolu s námi také zaniká. Přestane-li se mezi lidmi šířit, není již žádný diskurz. „Předpokládám, že v každé společnosti je produkce diskurzu současně kontrolována, vybírána, organizována a předělována určitým počtem procedur, jež mají za úkol odvrátit jeho moc a nebezpečí, zvládnout jeho nahodilý výskyt, uklidit z cesty jeho těžkou, obavu vzbuzující hmotnost“ (Foucault 1994: 9), viz případ FTV Prima. Důležitou roli v diskurzu hraje i autor. Podle Foucaulta je autor jakýsi „[...] princip určité jednoty psaní – přičemž všechny rozdíly musejí být přinejmenším redukovány principy vývoje, zrání nebo vlivu“ (Foucault 1994: 53). Avšak autor sám si diskurs dlouhodobě podmaňovat nedokáže, je tomu vlastně naopak. Foucault dodává: „Autor zdaleka není oním suverénním, autonomním subjektem, který vnucuje svému dílu svou jedinečnou vůli [...] diskurs má řád, který si podrobuje autora určitého projevu, nikoli naopak“ (Foucault 1994: 103).

Již víme, že udržování a živení diskurzu, respektive diskurz samotný, produkuje společnost. Společnost zase tvoří jednotlivci. Motivace jednotlivců může vycházet z nějaké ideologie. A ideologie dle mého názoru může jít ruku v ruce s nějakým diskurzem, mohou se doplňovat i podmiňovat zároveň. Ovšem jak takové ideologii můžeme rozumět? Zaujal mě způsob, jímž o ideologii přemýšlí Tomáš Samek, ten ji chápe široce jako „[...] celý dynamický a gradientně sdílený soubor názorů, postojů, předpokladů, reflexí, přesvědčení, myšlenek, stereotypů, emických kategorií a představ, kterými se jako sociální aktéři vědomě či nevědomě řídíme anebo které alespoň zprostředkovaně mohou ovlivňovat naše každodenní sociální interakce, ať už tento vliv reflektujeme plně, částečně či vůbec; následkem toho může, ale nemusí fungovat také jako falešné vědomí“ (Samek 2016: 78). Vhodně ho doplňuje

také mediální teoretik Denis McQuail, který se věnuje především masovým médiím, když dodává: „[...] ideologie je často odrazem národní kultury, která poskytuje kontext mediálnímu systému, ale odráží také názory těch, kdo vlastní, řídí a vytvářejí média“ (McQuail 2009: 565). Původcem nějakého druhu mediálního diskursu v českém veřejném prostoru by tak teoreticky mohl být i takový Andrej Babiš, podnikatel a politik, ale hlavně také (přes svůj koncern Agrofert) vlastník skupiny Mafra, která má pod sebou značnou část médií (MF Dnes, Lidové noviny, Metro, iDnes.cz, rádiovou stanicí Impuls, televizní stanici Óčko a další). Nechci se pouštět do konspirací, do jaké míry by svůj vliv mohl využívat nebo využívá, avšak jeho moc nad významnými sdělovacími prostředky je zcela zřejmá, stejně tak jako možnost existence nějakého střetu zájmů – uvědomíme-li si zároveň, že je i ministrem financí a prvním místopředsedou vlády České republiky.

Je-li v médiích rozpoznatelný nějaký dlouhodobý a negativní diskurz (nebo obecně způsob reference motivovaný nějakou ideologií) ve věci vymezování a ohrazování se vůči uprchlíkům, můžeme ho vnímat jako důsledek nějaké sociální konstrukce? Vymezování se vůči jinému? Je tu mezi námi nějaká potřeba rozřazovat obyvatelstvo na základě nějaké polarizace „my“ a „oni“? Jak můžeme k takové polarizaci přispět svým každodenním (ne)uvědomělým jednáním? „Jazykové projevy a každodenní řečové praktiky nejen odrážejí mnohdy neuvědomované ideologie kolektivní identity, nýbrž samy zároveň tyto ideologie ovlivňují, spoluutvářejí a přispívají k jejich naturalizaci ve vědomí příslušníků daného řečového společenství, zastírajíc tak jejich sociálně konstruovanou povahu“ (Samek 2016: 113). Podob polarizace je více, záleží, jak na ni nahlížíme. „Ideologicky lze polaritu my – svět konceptualizovat různým způsobem: [...] partikularismus – univerzalizmus; lokální – globální; nacionalismus – kosmopolitismus“ (Samek 2016: 113). Ne vždy však nutně musíme

našemu protějšku připisovat negativní nebo v zásadě antagonistické vlastnosti, polarita my – oni může také sloužit pouze jako určitá forma zařazování do skupin. Dalo by se říct, že ono „škatulkování“ je člověku i přirozené, zjednodušuje nám to orientaci v komplikovaném světě plném lidí, stejně jako již zmíněná stereotypizace; ovšem musíme si být vědomi, jaká možná rizika nepřesnosti s sebou taková jednání mohou nést. K problematice stereotypizace a přejímání zažitých názorových formulí se vyjadřuje i arabista Luboš Kropáček, ten ve věci zjednodušování a sklonu ke stereotypům viní vždy obě zainteresované strany; jejich stereotypizace často doprovází i poplašné iniciativy nebo reakce. Podle něj islám ani Západ „[...] nejsou monolitní, uzavřené celky a stejně tak ani nepředstavují jednoznačně prvotní identitu všech lidí, kteří bývají pod takto obecná záhlaví řazeni“ (Kropáček 2002: 9-14).

Jak se vůbec šíří nějaké informace či zprávy dnešním éterem? Podle Samka: „Mediální obsahy jsou nesený nejprve mediálními toky a v kontaktu s lidským vědomím do něho přecházejí, usazují se v něm více nebo méně modifikovány a při komunikačním setkání s dalšími lidmi jsou tímto vědomím dále předávány“ (Samek 2016: 130-131). Sdělení, která jsou šířena masovou komunikací, mohou čtenáři („poutníkovi mediální krajinou“, jak ho nazývá tento autor) v jeho vědomí utkvět, a to „[...] celé nebo fragmentárně, ve víceméně původní narativní struktuře anebo poněkud pozměněné či obohacené interakcí s jinými obsahy poutníkovy vědomí, které mohou, ale nemusejí pocházet z médií“ (Samek 2016: 131).

V některých člancích „seriózního“ tisku můžeme spatřit i prvky bulvárnosti – ty můžeme popsat jako „[...] jednu z deiktických dimenzí mediální krajiny: je to takové mediální vyjadřování, které sugeruje bezprostřední blízkost origu recipienta“ (Samek 2016: 142). Origo představuje nás; naše „zde-ted'-já“ na určitém místě a v určitém čase. Pocit bezprostřední blízkosti veškerému dění kolem, který je čtenáři zprostředkován, tak může být

pouze relativní, nekorespondující s realitou. Sugescce čtenáři bezprostřednosti u jakékoli události zvyšuje míru akčnosti příběhu, spolu s tím i příslib lepší prodejnosti novin, protože čtenář si spíše přečte o něčem, co se ho „bezprostředně“ týká. „Emotivnost čtenářova stanoviska je konstruována produktorem a čtenáři zároveň i podsouvána, nabízena k tomu, aby se s ní ztotožnil. Je to emotivnost vytvořená v autorově fantazmatu a mající vystihnout pocity plurálního adresáta – tím je ovšem pochopitelně i formuje [...] Tím, že autoři vyjadřují emoci fantazmatického čtenáře, zároveň mu sugerují, jak má svůj skutek vnímat a chápat – jako rezolutní kolektivní akt širokého společenství, jehož je součástí“ (Samek 2016: 148). Pokud autor nějakého „bombastického“ bulvárního článku záměrně takto útočí na vědomí a emotivnost čtenáře, existuje u adresáta sdělení zvýšená míra náchylnosti k tomu, že tvůrcovu tvrzení v článku podlehe – tím spíš, pokud se týká o jeden z nejčtenějších deníků v zemi (např. deník Blesk). Nehledě na to, pokud je stejně zasažena i většina adresátů, kteří tvoří okolí čtenáře. Vysvětlení možného čtenářova „přivlastnění si“ autorových myšlenek, při čtení nějakého velkého (titulního) novinového článku, nabízí opět Tomáš Samek: „Je příjemné mít při otevření novin pocit, že jsme součástí jednoho z hlavních názorových proudů společnosti a nikoli jacísi vybočující podivíni stojící na okraji společenského dění“ (Samek 2016: 154).

Pocit sounáležitosti s okolím, třeba i jeho přímá potřeba, tak může celý proces dokonat. Jak již jednou prohlásil klasik Umberto Eco: „[...] způsob, jakým přijímáme spodobnění reálného světa, se málokdy liší od způsobu, jakým přijímáme fiktivní svět“ (Eco 1997: 120 in Bystřický 2001: 58). Někdy mohou být oba tyto světy totiž stejně klamavé; „[...] fiktivní tvrzení jsou pravdami v rámci možného světa daného příběhu“ (Eco 1997: 117 in Bystřický 2001: 79). „Jsou to podle Kundery žurnalisté, kteří již dávno nezobrazují ve svých zprávách skutečnost, které se občas téměř na dosah přiblížili, ale naopak: skutečnost už

vcelku svévolně tvoří“ (Bystřický 2001: 174). Jinými slovy: „[...] touto selektivní tvorbou „skutečnosti“ mění i parametry dosud přítomné „konkrétní přítomnosti“ (Bystřický 2001: 174).

4 Proces politizace a hledání identit

Rozdíl mezi křesťany a muslimy, kterého si často všímám (když pozoruji zprávy, slyším bavit se jiné lidi nebo čtu noviny), je rozdíl ve vnímání „nás“ (křesťanů, Evropanů, Čechů apod.) a „těch druhých“ (muslimů, uprchlíků apod.), i když toto schéma nemusí být zcela pravdivé vzhledem k tomu, že existují i evropští muslimové. Konkrétněji řečeno, na „nás“ jako bychom automaticky dokázali nahlížet jako na někoho, kdo má zároveň více identit (čemuž tak koneckonců je). Uvedu příklad: toto je Pepa – Čech, automechanik, levicový volič, několikanásobný rodič, nevěří v Boha. Automaticky předpokládáme, že Pepa zastává ve svém životě několik sociálních rolí, stejně jako každý z nás. Na „nás“ Čechy, krom jako na nějaké etnikum, zároveň nahlížíme i jako na individuality; ovšem mám pocit, že pro mnohé z nás je jakýkoliv muslim prostě jenom muslim. „Nás“ máme sklon vnímat individualističtěji než „je“.

„V českých sdělovacích prostředcích (a následně často i v názorech veřejnosti) nejsou muslimové individualitami, ale jednolitou masou, která ohrožuje „naše“ hodnoty a výdobytky (demokracie, svoboda vyznání)“ (Beránek, Ostřanský 2016: 237). Jako by jejich „muslimství“ bylo jedinou zaštiťující charakteristikou.

S dalším problémem se setkáváme při časté záměně pojmů islám a islamismus laickou veřejností. Zatímco islám je obyčejné náboženství, stejně jako křesťanství nebo judaismus, islamismus je politický islám, který při snaze o rozrůstání své stoupenecké základny, teritoriální expanzi nebo boji proti nějakému globálnímu systému neváhá použít i násilí. „Síla islamismu tkví v jednoduchosti myšlenek [...] Láká na slib znovunastolení řádu ve společenském chaosu a ztrátě tradičních hodnot a vazeb, která mnohé rozvojové země v dnešní éře urbanizace a globalizace trápí“ (Beránek, Ostřanský 2016: 241). Arabisté Beránek s Ostřanským svou myšlenku dále rozvádějí: „Ale stejně jako není „jen jeden islám“,

není ani „jen jeden islamismus“ [...] Uskupení, která se k němu hlásí, však mají společné černobílé vidění světa, odmítání jakékoli formy vlády nezaložené na islámském právu, vizi společenské spravedlnosti [...] Radikálnější větve přidávají k povinnostem muslima ozbrojenou svatou válku; náboženské ospravedlnění takovéto inovace však musejí složitě konstruovat“ (Beránek, Ostřanský 2016: 241). Možnost těchto násilnických ideologických konstrukcí vyvěrá z nejednoznačného výkladu Koránu, který má v tomto směru menší mezery. Avšak spojujeme-li si explicitně Korán (respektive islám) a násilí, historicky nemůžeme být dále od pravdy. „Porovnáme-li svaté texty velkých monoteistických náboženství, shledáme, že v Koránu je explicitních popisů a výzev k násilí méně než například ve Starém zákoně [...] Teroristické útoky prováděné muslimy se objevují až od poloviny 20. století – neinspirovaly se Koránem, ale metodami ruských, latinskoamerických a asijských revolucionářů“ (Beránek, Ostřanský 2016: 241).

Dalším problémem může být to, že mnoho jindy „obyčejných“ násilných zločinů, které jsou spáchány muslimy, je ihned transformováno do zločinů teroristických či spojených s islamisty. „Terorista není sprostý vrah, bojuje za ideály – a nejenže tomu věří on sám, přijímá je (a tím legitimizuje) také protivník [...] Pokud Západ akceptuje pohled teroristů a označuje jejich zločiny za inspirované islámem, zpětně tím legitimizuje jejich (chybné) náboženské ospravedlnění“ (Beránek, Ostřanský 2016: 242). O ospravedlnění, které je tak jednotlivým radikálům nyní podsouváno ze strany „své“ i „protější“, poté již nemůže pochybovat ani radikál sám. Je třeba si uvědomovat i to, že muslim automaticky nerovná se nebezpečný Arab, stejně tak, jako nenapadne nikoho dávat si do spojitosti českého podnikatele a keňského pastevce dobytka, kteří oba pocházejí z křesťanské rodiny. „Islám vyznává přes jeden a půl miliardy věřících, kteří se rodí a žijí po celém světě, hovoří různými

jazyky, mají různé tradice a jejich chování určují různé kulturní vzorce; jen menšina z nich jsou Arabové [...] V českém prostředí dochází k tomu, že každý negativně vnímaný rys jedné skupiny muslimů, jakkoli minoritní, je připisán všem muslimům světa a usouvstažněn s islámem“ (Beránek, Ostřanský 2016: 244).

Politici mnohdy uvažují tak, jak je politika nutí, aby uvažovali. Carl Schmitt se ve svém díle „Pojem politična“ vyjádřil v tom smyslu, že podstatou politiky je mimo jiné i boj, získávání spojenců a dobrovolných stoupců. Tento vlivný autor razí názor, že rozlišením specificky politickým, z něhož mohou být vyvozena politická jednání a motivy, je rozlišení přítele a nepřítele (Schmitt 2007: 20-27). Veškerá populistická gesta a výroky, kterých se mohou politici záměrně dopouštět, tak mají za úkol, aby politik a jeho strana nabyli na oblibě u občanů (potenciálních voličů), a protože snaha názorově se seskupit může jít ruku v ruce i se snahou se vymezit vůči někomu jinému (jiné politické straně), eskalace tohoto trendu může vyústit až v nalezení (vymezení) svého „nepřítele“, kterým se klidně mohou stát představitelé nějaké „neoblíbené“ aktuální situace, jakou je například uprchlická krize – tedy uprchlíci. Pokud jsou uprchlíci a postoj k nim většinou národa vnímání zcela negativně, každý politik si důkladně rozmyslí, zda chce na veřejnosti vystupovat s myšlenkami na jejich podporu, to by ho totiž mohlo stát oblibu v očích veřejnosti. Totiž celý fenomén politična „[...] se dá pochopit jen se zřetelem k reálné možnosti konfigurace přítele a nepřítele a je lhostejné, co z toho vyplývá pro náboženské, estetické a ekonomické hodnocení politična“ (Schmitt 2007: 36). Politika jako oblast, v rámci které mohou prosazovat své zájmy jednotlivci a skupiny lidí, by bez podobné konfigurace „přítel“ (my) – „nepřítel“ (oni) mohla ztrácet na srozumitelnosti. „Jakýkoli náboženský, morální, ekonomický, etnický nebo jiný antagonismus se změní

v antagonismus politický, je-li natolik silný, aby efektivně seskupil lidi pod zorným úhlem přítele a nepřítele“ (Schmitt 2007: 37).

O dichotomii přítel/nepřítel pojednává v díle „Síla a rozum“ také Pavel Barša. Ten považuje přítele i nepřítele jako společný protiklad politična, do kterého vstupujeme vždy, když se přítel a nepřítel společně objeví v nějakém uvažování a jednání jednotlivých aktérů. Nepřítele označuje jako někoho, s nímž společně nejsme podřízeni nějaké vyšší politické autoritě a vzájemný spor tak nemůžeme řešit aplikací nějakého společného pravidla; v tomto smyslu je nepřítel cizincem, protože nepřítele i cizince pojí společné definiční znaky – absence společných norem a moci, která by je vynucovala. Ne každý cizinec musí být nepřítelem, avšak každý cizinec jím být může. Přičemž dichotomie přítel/nepřítel se netýká mezosobních vztahů, ale jen vztahů mezi sjednocenými kolektivy (Barša 2007: 161-185). Nerad bych nějak explicitně označoval uprchlíky putující Českem za nepřátele, avšak uvědomíme-li si, že se jedná velmi obecně o dva více či méně sjednocené kolektivy („my“ Češi a „oni“ uprchlíci) a zároveň se jedná o cizince, jejichž mediální obraz může být strojen poněkud násilnický, pak takto formulovaný cizinec nemá opravdu daleko k tomu, aby byl majoritou obyvatel země vnímán zároveň i jako nepřítel, o němž je tím pádem jednáno i v oblasti politična, a to skrze vyjádření našich politiků.

Ve věci vnímání našeho okolí se jako „civilizovaní Evropané“ často dopouštíme takzvaného etnocentrismu. Eurocentrismus můžeme vnímat jako způsob myšlení, při kterém stavíme veškeré evropské kulturní hodnoty, zvyky a tradice nad všechny neevropské, ovšem vše vychází pouze z našich kulturních předpokladů. Našinec nerovná se cizinec a co je cizí, nebývá tak dobré jako to naše; aneb první je lepší než druhý, protože druhý není první atd. Ale dost možná někoho „druhého“ k plnohodnotnému vymezení naší identity na světě prostě

potřebujeme, protože jak říká Holubec: „Pojem druhý označuje jedince či skupiny, které považujeme za odlišné od naší kolektivní identity, avšak potřebné k tomu, abychom si dokázali vytvořit nějaký obraz sebe sama [...] Někdy můžeme druhé pokládat za lepší, jindy druhého obdaříme negativními vlastnostmi, abychom mohli sami na sebe pohlížet pozitivně. Skupinu, která se nám pro tento účel nejvíce hodí, vystavíme praktikám zjinačování, v rámci nichž vytvoříme její obraz, jenž je radikálně odlišný od nás [...] Přítomnost této skupiny je důležitá pro utváření naší kolektivní identity; my i ti druzí jsme spojené nádoby, a pokud by druhý zmizel, zmizela by s ním a část naší identity“ (Holubec 2015: 20-23). Svého druhého tedy částečně potřebujeme, a někdy i za tu cenu, kdybychom si ho měli zkrátka vytvořit.

5 Závěr

Ve své práci jsem se pokusil blíže nahlédnout do možných procesů vytváření relativních obrazů druhého. Samotnou relativizaci jsem vnímal jako velmi závislou na duchu, ve kterém je veden český mediální diskurz; ten samozřejmě není zcela monotónní, ovšem veškeré příklady, které jsem uváděl a používal, byly vybrány proto, aby co nejlépe demonstrovaly mou snahu na ně poukázat a zařadit do širšího kontextu. Veškerý mediální diskurz, kterým jsem se zabýval, se vždy alespoň částečně vztahoval k uprchlické krizi, respektive k islámu a muslimům. Uprchlická krize byla po několik měsíců velkým hybatelem veřejného dění, i když prakticky nijak masivně Česko nezasáhla, na rozdíl od některých našich sousedů. Snažil jsem se poukázat na provázanost českých médií, politických lídrů a obyčejných lidí, a také na způsob, jakým může docházet k postupné synchronizaci názorových směrů, kterými se ubírají veřejné ideály. Postupně jsem při psaní práce a hledání odpovědí na mé výzkumné otázky docházel k osobnímu názoru, že obecné povědomí o islámu a muslimech zapadá spíše do kategorie silných stereotypů.

Co se týče informací z médií (zejména těch nejsledovanějších), které jsou běžným lidem servírovány dnes a denně, chyběla mi zde spoluúčast více expertů na problematiku migrace a islámu, kteří by dokázali mnohem fundovaněji hovořit o aktuální situaci a nabídnout dle mě potřebnou veřejnou osvětu, chybělo mi představení základního schématu, které by běžného diváka naučilo rozlišovat mezi pojmy jako islám, islamismus, islámský fundamentalismus, terorismus apod., poněvadž právě tuto dovednost považuji za stěžejní při snaze o vymýcení veškerých mýtů, které se tu a tam v českém éteru objeví. Názory politiků mohou být sice veřejností žádané, neboť se jedná o naše politické zástupce, ale ti se mohou snadno uchýlovat k populistickému zjednodušování celé situace, které ve výsledku nijak

neprospívá celkovému obrazu. Na závěr bych si dovolil použít citaci Luboše Kropáčka, kterého považuji za velkého odborníka ve věci islámského světa, a také za člověka, který této problematice soužití kultur věnoval významnou část svého života. „V dnešní krizi hledáme cestu vpřed a muslimové a naši další současníci, dědici jiných kulturních tradic, také, a to s nemalými obtížemi. Posuzujme je podle jejich skutečného života, ideálů, snah a činů, bez paušálního nálepkování podle odsouzeníhodných krajností! Vždyť totéž platí také v našem vlastním prostředí“ (Kropáček 2002: 188).

6 Zdroje

- [1] Árnason, J. P. 2009. *Civilizační analýza: Evropa a Asie opět na rozcestí*. Filosofia.
- [2] Árnason, J. P., J. Šubrt (eds.) 2010. *Kultury, civilizace, světový systém*. Praha: Karolinum.
- [3] Barša, P. 2007. *Síla a rozum: spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. Filosofia.
- [4] Bell, A., P. Garrett (eds.) 1996. *Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell.
- [5] Beránek, O. (ed.) 2013. *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia.
- [6] Beránek, O. 2015. *Češi se bojí víc islámu než migrace*. Lidové noviny.
- [7] Beránek, O., B. Ostřanský (eds.) 2016. *Stíny minaretů: islám a muslimové jako předmět českých veřejných polemik*. Academia.
- [8] Bouška, J. 2016. *Data místo dojmů aneb jak pracují čeští docenti islamofobie*. Respekt. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/politika/data-misto-dojmu-aneb-jak-pracuji-cesti-docenti-islamofobie> [10. 12. 2016]
- [9] Brenner, Ch. 2015. *Mezi Východem a Západem*. Argo.
- [10] Březinová, M., M. Hron 2001. *Norský masakr zasáhl celý svět, lidé volají po smrti pro Breivika*. iDNES. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/norsky-masakr-zasahl-cely-svet-lide-volaji-po-smrti-pro-breivika-prx-/zahranicni.aspx?c=A110724_174504_zahranicni_brm [18. 1. 2017]
- [11] Břešťan, R. 2016. *Nahrávka z klíčové porady TV Prima k uprchlíkům: „Vedení televize má názor a vy ho budete respektovat.“*. Hlídací Pes. Dostupné z: <http://hlidacipes.org/nahravka-z-porady-zpravodajstvi-tv-prima> [20. 6. 2016]
- [12] Bystřický, J. 2001. *Mediální diskurs postmoderny*. Praha: Karolinum.

- [13] Eco, U. 1997. *Šest procházek literárními lesy*. Olomouc: Votobia.
- [14] Fischer, P. 2016. *Měsíc veřejného šílenství*. Hospodářské Noviny 25. 7.
- [15] Forum24 2016. *Bílé policisty v Dallasu zabíjel odstřelovačskou puškou veterán z Afghánistánu*. Forum24. Dostupné z: <http://forum24.cz/bile-policisty-v-dallasu-zabijel-odstrelovacskou-puskou-veteran-z-afghanistanu> [18. 1. 2017]
- [16] Foucault, M. 1994. *Diskurs, autor, genealogie*. Praha: Svoboda.
- [17] Fowler, R. 1991. *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- [18] Hartl, J. 2015a. *Češi se bojí víc islámu než migrace*. Lidové noviny 7. 11.
- [19] Hartl, J. 2015b. *Strach z migrantů tu živí politici*. Lidové noviny 7. 11.
- [20] Holub, T. 2016. *Měl na starosti restituce, teď bude plzeňským biskupem*. Hospodářské noviny 22. 2.
- [21] Holubec, S. 2015. *Ještě nejsme za vodou: obrazy druhých a historická paměť v období postkomunistické transformace*. Scriptorium.
- [22] Honzejek, P. 2016: 9. *Miloš Zeman, manažer strachu*. Hospodářské noviny 2. 8.
- [23] Hospodářské Noviny 2016. Hospodářské noviny 13. 7.
- [24] Hruška, B. 2015. *Češi se bojí víc islámu než migrace*. Lidové noviny 7. 11.
- [25] Hudema, M. 2016. *Istanbul je pro útok islamistů ideálním cílem*. Hospodářské Noviny 30. 6.
- [26] iDNES 2016. *Na istanbulském letišti útočil Čechenec, Uzbek a Kyrgyz, tvrdí Turci*. iDNES. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/istanbul-letiste-utok-nejasnosti-dlh-zahranicni.aspx?c=A160630_104825_zahranicni_aba [17. 1. 2017]
- [27] Izadi, F., H. Saghaye-Biria 2007. *Discourse analysis of elite American newspaper editorials: the case of Iran's nuclear program*. Journal of Communication Inquiry.

- [28] Kepel, G. 1996. *Boží pomsta: křesťané, židé a muslimové znovu dobývají svět*. Brno: Atlantis.
- [29] Končelík, J., T. Trampota 2004. *Narativní struktury v hlavních zpravodajských relacích českých televizí*. Praha: Matfyzpress.
- [30] Kropáček, L. 2002. *Islám a Západ: historická paměť a současná krize*. Vyšehrad.
- [31] Lapčík, M. 2012. *Televizní zpravodajství jako paradox*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- [32] Lidovky 2016a. „Zradil zemi, která nám dává všechno“: rodiště zabijáka z Nice je v šoku. Lidovky. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/velka-zrada-rodiste-utocnika-z-nice-je-v-soku-f3k-/zpravy-svet.aspx?c=A160716_131503_ln_zahranici_ELE [18. 1. 2017]
- [33] Lidovky 2016b. *Prokurátor: Většina podezřelých z útoku v německém Kolíně jsou uprchlíci*. Lidovky. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/prokurator-vetsina-podezrelych-z-utoku-v-nemeckem-koline-jsou-uprchlici-1lo-/zpravy-svet.aspx?c=A160215_160358_ln_zahranici_msl [20. 2. 2016]
- [34] Macek, J., P. Pospěch, M. Tkaczyk 2015. *Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize*. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/286454922_Analyza_medialniho_pokryti_uprchlick_e_krize_vyzkumna_zprava [10. 6. 2016]
- [35] Maříková, H. et al. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- [36] McQuail, D. 2009. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- [37] Mojahedi, M. M. 2016. *Radikalizace je věc sociálních vlivů, říká německý profesor*. Ústav mezinárodních vztahů Praha. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/radikalizace-je-otazkou-socialnich-vlivu-rika-nemecky-profesor> [20. 2. 2016]
- [38] Mortimer, C. 2016. *Cologne: Three out of 58 men arrested over mass sex attack on New*

Year's Eve were refugees from Syria or Iraq. Independent. Dostupné z:

<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/cologne-only-three-out-of-58-men-arrested-in-connection-with-mass-sex-attack-on-new-years-eve-are-a6874201.html> [20. 2. 2016]

[39] Novinky 2016. *Chci přijít dnes v noci do ráje: v Německu zveřejnili komunikaci teroristů*. Novinky. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/414747-chci-prijit-dnes-v-noci-do-raje-v-nemecku-zverejnili-komunikaci-teroristu.html> [18. 1. 2017]

[40] Ostřanský, B. 2009. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha: Libri.

[41] Parlamentní Listy 2015. *Kvóty EU pro uprchlíky tvrdě odmítají Maďarsko i Polsko*. Parlamentní Listy. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Kvoty-EU-pro-uprchliky-tvrde-odmitaji-Madarsko-i-Polsko-375186> [18. 1. 2017]

[42] Parlamentní Listy 2016. *Masakr v Mnichově*. Parlamentní Listy. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Masakr-v-Mnichove-Nove-informace-jak-a-proc-se-vse-vlastne-odehralo-446145> [18. 1. 2017]

[43] Said, E. W. 2008. *Orientalismus: západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka.

[44] Samek, T. 2016. *Tahle země je naše: český a německý veřejný prostor v deiktické perspektivě*. Univerzita Pardubice.

[45] Schmitt, C. 2007. *Pojem politična*. Oikoymenh.

[46] Sokol, J. 2015. *Bojíte se islámu?*. Dostupné z: <http://www.jansokol.cz/2015/04/bojite-se-islam> [6. 5. 2015]

[47] Sušovský, A. 2016. Deník Sport 8. 1.

[48] Šimečková, A. 2015. *Všichni jsme boží děti: napětí mezi univerzalismem a partikularismem při vytváření hranic katolického společenství* [Diplomová práce]. Univerzita Pardubice.

- [49] Štrobl, D. 2015. *Nejfanatičtější atentáčníci jsou ve víře nepevní*. MF Dnes 8. 12.
- [50] Todorov, T. 2011. *Strach z barbarů: kulturní rozmanitost, identita a střet civilizací*. Praha: Paseka.
- [51] Trampota, T., M. Vojtěchovská 2010. *Metody výzkumu médií*. Portál.
- [52] Wieviorka, M. 2016. Deník Referendum. Dostupné z:
<http://denikreferendum.cz/clanek/22629-michel-wieviorka-jsme-sirotci-studene-valky-a-boje-delnicke-tridy> [21. 5. 2016]
- [53] Zeman, M. 2015. Hlídací Pes. Dostupné z: <http://hlidacipes.org/zeman-se-kritiky-osn-neboji-deti-slouzi-uprchlikum-jako-zive-stity-rekl-podivejte-se-na-jeho-dalsi-vyroky> [2. 1. 2017]
- [54] Zeman, M. 2016. *Miloš Zeman, manažer strachu*. Hospodářské Noviny 2. 8.